

Dragutin Matak

TROJEDNI BOG

OBJAVLJEN U TRIMA
BIBLIJSKIM MEGANARATIVIMA

Nakladnik

Adventističko teološko visoko učilište
Maruševec 82, 42 243 Maruševec
E-mail: atvu@atvu.org • www.atvu.org

Copyright ©

Adventističko teološko visoko učilište

*Nijedan dio ove knjige ne smije se umnožavati
bez nakladnikova pisanog dopuštenja.*

Urednik

Dragutin Matak

Lektura

Miroslav Vukmanić

Korektura

Branka Vukmanić

Naslovnica

Krešimir Godina

Tisak

Znaci vremena
Zagreb, 2015.

Dragutin Matak

TROJEDNI BOG

**OBJAVLJEN U TRIMA
BIBLIJSKIM MEGANARATIVIMA**

Adventističko teološko visoko učilište
Maruševac, 2015.

*Ako nije drukčije naznačeno, svi biblijski tekstovi
navedeni su iz Jeruzalemske Biblije.*

*Ova je knjiga posvećena
svima koji promišljaju
o Trojednom Bogu.*

CIP zapis je dostupan u računalnome katalogu
Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu
pod brojem 000901149

ISBN-13 978-953-6033-26-3

Predgovor

Potaknut rastućim zanimanjem za promišljanje o Trojednom Bogu, tijekom prošle godine održao sam desetak seminara u adventističkim crkvama u Hrvatskoj, Njemačkoj i Sloveniji. Ta sam predavanja i objavio u *Adventističkom pregledu* u šest nastavaka od srpnja do prosinca 2014. godine. Uz određena proširenja i prilagodbe ovaj popularno napisan tekst sada objavljujemo i kao knjigu *Trojedni Bog — objavljen u trima biblijskim meganarativima (pričama)*.

Knjiga ovog opsega može biti samo uvod u tako važnu i opširnu temu. Ona je samo prijedlog i smjernica kako prilaziti proučavanju najvažnije biblijske teme — nauku o Bogu. Slijede glavne tvrdnje (teze) koje vjerujem da ovo štivo podržava:

1. *Promišljati o Bogu bez poštovanja prema Njemu je arogantno i naivno.* Okvir za teologiziranje o Bogu nalazimo u Knjizi Izlaska 3. poglavlju, u opisu Mojsijevog susreta s Bogom kod gorućeg grma. Tu se definira Božja transcendentnost, jer Bog inzistira na “odmaku” između sebe i Mojsija i kao da mu kaže: “Mojsije, ti i ja nismo zajedno ovce pasli. U mojoj prisutnosti skini svoju obuću.” Međutim, već u sljedećem trenutku Bog kao da ga grli oko ramena i kaže: “Mojsije, imam povjerenja u tebe i zato te izabirem za svojega suradnika. Hajdemo zajedno spasiti moj narod Izrael iz egipatskog ropstva.” Tu je Bog blizak Mojsiju kao otac sinu — ima-

nentan. Prema nauku Svetoga pisma, ova dva Božja obilježja prožimaju se i nadopunjuju i nikada se oštro ne odvajaju. Grčki filozofi naučavali su suprotno ovome; za njih su bogovi čisti duhovi koji su radikalno odmaknuti od ostale materijalne stvarnosti.

2. *Crkveni oci, ili kršćanski teolozi prvih pet stoljeća, pod utjecajem grčkog svjetonazora obavili su polovičan posao u oblikovanju kršćanskih učenja — posebice nauka o Bogu, ali i o čovjeku.* N. T. Wright koristi zornu usporedbu i kaže da su crkveni oci teologizirali s jednom rukom, dok im je ona druga, biblijska, bila zavezana na leđima. Iz raznih razloga crkveni su oci zanemarili judeo-kršćansku objavu Starog i Novog zavjeta, i veći dio njih je bolovao od kompleksa manje vrijednosti u odnosu na židovske korijene kršćanstva, dok su se žurno usuglašavali s filozofskim smjerovima svojega vremena.

3. *Prema judeo-kršćanskom svjetonazoru i biblijskom kontekstu, Bog se objavljuje uvijek i samo sa spasonosnim namjerama, i to u tri biblijska meganarativa (priče).* U svakom od njih Bog se objavljuje primjereno stvarnim povijesnim potrebama svojega naroda/Crkve. Poglavlja 3, 4, i 5 ukratko sažimaju Božja djelovanja u povijesti prema istom obrascu — od krize ka spasenju. U prvoj priči objavljuje se Jahve, Bog Abrahama, Izaka i Jakova; u drugoj Bog, Mesija Isus; a u trećoj Bog Sveti Duh. U prvoj je priči središte duhovnosti Šator i Prvi hram; u drugoj to je Drugi hram; dok u trećoj priči apostol Pavao kaže vjernicima u Korintu: “Hram ste Božji...” (1 Korinćanima 3,16) Bog se objavljuje u okviru povijesti spasenja i neprimjereno je postavljati pitanja na koja Sveto pismo nema odgovora.

4. *Pitanja: Tko je prvi u Trojstvu? Tko drugi, ili treći? Koje su naravi? Tko iz koga proizlazi? — nisu biblijska pitanja, već neoplatonistička, po uzoru na Jednoga iz ko-*

jeg sve emanira, kako je učio grčki filozof Plotin. Promišljati o Božjoj naravi i hijerarhiji na taj način je, najblaže rečeno, nepristojno. Dok nas Bog spašava u povijesti primjereno našim potrebama, mi Mu “brojimo krvna zrnca” i razglabamo o pitanjima koja nam nisu objavljena niti bismo ih shvatili i da nam kaže što o tome.

6. *Sveto pismo objavljuje Božju narav i osobnost, ali samo u kontekstu Božje ljubavi i Duha — Bog je Ljubav i Bog je Duh.* Bit Božje naravi je Njegova ljubav i Njegovo djelo — “Bog je ljubav” i “Bog ljubi”. Bog je osoban jer posjeduje potencijal ostvarivanja odnosa sa svojim bićima. Kruna te osobnosti je utjelovljeni Spasitelj. Stoga, svaka definicija “osobe”, ona antička ili današnja psihološka, nisu primjerene analogije pri opisu Boga.

Ovo su samo osnovne tvrdnje tek uvodno obrazložene u ovoj knjizi. Sve veće zanimanje za promišljanje o Trojednom Bogu na takav način ohrabruje, i uvjeren sam da će potaknuti na veće uvažavanje Božje objave u Svetom pismu i izražavanje hvale i slave Trojednome Bogu.

I na kraju još nekoliko napomena: Zahvaljujem vršnjim teolozima, bibličarima i duhovnim piscima koji su me oduševili svojim naučavanjem o Bogu, kao što su: Ellen G. White, Nikolas T. Wright, Fernando Canale, Miroslav Volf, Gerhard Hasel, Richard Rice, Samuele Bacchiocchi, Adalbert Rebić, Daniel Ranisavljević, Jacques R. Doukhan, Ivan Blažen, Ranko Stefanović, Alister McGrath, Sigve Tonstad i drugi čija su djela navedena u knjizi. Hvala i mojim kolegama teolozima i svima koji su podržali nastanak ovoga djela.

Dragutin Matak

Adventističko teološko visoko
učilište u Maruševcu, 2015.

Bog se objavljuje u trima velikim biblijskim "pričama" (meganarativima)

1. ABRAHAM, EGIPAT —————> KANAAN

Jahve, Bog Abrahama, Izaka i Jakova
Šator, Prvi hram

2. BABILON —————> MESIJA

Bog Isus, Mesija
Drugi hram

3. CRKVA —————> NOVA ZEMLJA

Bog Sveti Duh
"Hram ste Božji..." (1. Korinćanima 3,16)

Bog izravno djeluje u povijesti spasenja

KRIZA —————> SPASENJE

1

Bog gorućeg grma (Izlazak 3)

Bog je dalek i blizak (transcedentan i imanentan)

Bog je jedan. Ovo je središnja istina svih monoteističkih religija — židovstva, kršćanstva i islama. Iako se doživljaji Boga donekle razlikuju u tim vjerskim sredinama, sličnosti su daleko izraženije.¹ Za Židove je to Bog Abrahama, Izaka i Jakova koji je Stvoritelj i Izbavitelj iz egipatskog ropstva te Darivatelj Obećane zemlje. Za Muslimane je to Alah, ime izvedeno iz arapskog jezika, a znači “jedan jedini Bog”. Alah je Stvoritelj i nestvoren, svemoguć i milosrdan, koji je preko poslanika Muhameda slao objave ljudima. Muslimani poštuju Abrahama, Izaka, Jakova i Mojsija, zajedno sa Židovima, ali i Isusa kao proroka. U muslimanskim sredinama i kršćani nazivaju Boga Alahom. Kršćani pak vjeruju u jednoga i jedincatoga Boga, kao i Židovi i Muslimani, ali Boga koji se najpotpunije objavljuje u povijesnom

¹ “Više sam obuzet sličnostima u kršćanskom i islamskom razumijevanju božanske i ljudske ljubavi, nego razlikama.” Miroslav Volf, *Allah*, Harper One, New York, 2011., 183.

Isusu Kristu i u djelovanju Svetoga Duha. Riječ je o Trojednom Bogu ili Svetom Trojstvu. Judaističko razumijevanje jednoga Boga na pluralistički način nije strano Bibliji Staroga zavjeta,² dok kršćani, budući da su "izrasli" iz judaizma, štiju Boga Abrahama, Izaka i Jakova, a u Mesiji Isusu i Svetom Duhu otkrivaju i prepoznaju istoga Boga.

Neki već spomenuti opisi Boga, kao i sam naslov *Trojedni Bog* zvuče nesvakidašnje. U književnosti se ta stilaska figura naziva oksimoron, ili spajanje dvaju nespojivih pojmova, kao kad kažemo *kvadratni krug*. Izgleda složeno, ali u određenom smislu to je i za očekivati, jer čovjeku nije jednostavno opisivati Boga. Jedino što nam preostaje jest služiti se analogijama u kojima uspoređujemo nepoznato s poznatim, pa kažemo: Bog je Otac, ali to ne znači da je On sa svojom suprugom imao djecu, ili da je muškoga roda. Analogije u ovoj funkciji imaju svoja ograničenja, jer opisujemo stvarnost koja se otima našim mogućnostima shvaćanja.³

² Razloge za ovu tvrdnju navest ćemo u jednom od sljedećih poglavlja.

³ "Osobe ili društvene uloge, koje su uglavnom preuzete iz seoskog svijeta starog Bliskog istoka, smatrane [su] prikladnim modelima za razumijevanje božanskog djelovanja ili osobnosti. Jedna takva analogija je ona s ocem. No, iskaz da je 'otac u starom izraelskom društvu prikladan model za razumijevanje Boga' nije jednak iskazu 'Bog je muško', ili, 'Bog je ograničen kulturnim parametrima staroga Izraela'. ... Bogu ne treba pridodavati niti muški niti ženski rod. Jer rod je atribut stvorenoga svijeta za kojega se ne može pretpostaviti da izravno korespondira s nekim sličnim polaritetom koji bi se nalazio u Bogu Stvoritelju." (Alister E. McGrath, *Uvod u kršćansku teologiju*, Teološki fakultet Matija Vlačić Ilirik, Zagreb i Ex libris, Rijeka, 2006., 267.)

Stoga je u daljnjem razmatranju ovog predmeta od presudne važnosti imati na umu sljedeće spoznajne okvire:

1. Iako smo kao ljudi kruna Božjeg stvaranja, kad progovaramo o Bogu uvijek se mora jasno očitovati nužna odvojenost ljudskog od božanskog. “Jer misli vaše nisu moje misli i puti moji nisu vaši puti, riječ je Jahvina. Visoko je iznad zemlje nebo, tako su puti moji iznad vaših putova, i misli moje iznad vaših misli.” (Izaija 55,8.9) Za nas je neprihvatljiva tvrdnja da tri mogu biti jedan i da ova pluralnost ne ugrožava jedinstvo, ali to smo mi — stvorenja koja promišljaju o Stvoritelju. Gledano s Božjeg stajališta, ta “matematika” je prihvatljiva i sve je u redu, jer su Božje misli iznad naših.

2. Tajnovitost i nedokučivost uzvišenog Boga ne mora biti izvor nesigurnosti, jer je riječ o obilježjima Onoga koji nas nadmašuje ne samo mudrošću, snagom i trajanjem, već i ljubavlju, toplinom i nezasluženom naklonošću. Koliko nas zadivljuje pogled u nebo (Psalam 19), toliko nas zapanjuje i Isusova molitva za Njegovu ubojicu: “Oče, oprost im, ne znaju što čine!” (Luka 23,34) kao i izravni poziv: “Ljubite svoje neprijatelje, dobro činite svojim mrziteljima, blagoslivljajte one koji vas proklinju, molite za one koji vas zlostavljaju.” (Luka 6,27.28) Ono što je nama nezamislivo i neprihvatljivo, Bog s lakoćom ostvaruje.

Tajnovitost i nedokučivost uzvišenog Boga ne mora biti izvor nesigurnosti, jer je riječ o obilježjima Onoga koji nas nadmašuje ne samo mudrošću, snagom i trajanjem, već i ljubavlju, toplinom i nezasluženom naklonošću.

3. Vrijednosti dviju stvarnosti, zemaljske i nebeske, doživljavamo kao nevjerojatno proturječeje, paradoksa, iako se one prožimaju, nadopunjuju i čine nešto novo, neviđeno i iznimno — jednu, božansku stvarnost. Čini se da je sve nekako postavljeno naglavce, rekli bismo besmisleno: mali su veliki; slabi su jaki; zadnji su prvi; blagoslovi pripadaju siromašnima, žalosnima, gladnima i progonjenima, a ne suprotno. (Matej 5,2-12) Takvi se paradoksi najbolje i jedino ispravno razumiju ne u analitičkim filozofskim promišljanjima, već u stvarnom životu usmjerenom prema božanskoj stvarnosti koja se očituje u Isusovom životu.

Stječe se dojam da u ovako postavljenim okvirima ništa ne funkcionira uobičajeno — tu važe neka druga pravila. Očito se približavamo ili neopisivom neredu, ili zadivljujućem skladu koji nam je nedovoljno poznat, ali koji vlada u audijenciji kod Vladara svega. Mojsije je dobio uputu kako se u tim prilikama ponašati: “Ne prilazi ovamo!” — reče. ‘Izuj obuću s nogu! Jer mjesto na kojem stojiš sveto je tlo.’” (Izlazak 3,5) Mojsije je skinuo svoju obuću u znak uvažavanja Boga s kojim se susreo. Dobro bi bilo slijediti Mojsijev primjer kad promišljamo i zaključujemo o Bogu.

Mojsijev susret s Bogom

Mojsijev doživljaj kod gorućeg grma može poslužiti kao osnovna smjernica u shvaćanju Trojednog Boga. Prema biblijskom opisu (Izlazak 3,5), Bog je inzistirao na razmaku između sebe i Mojsija. Tražio je da Mojsije skine svoju obuću, iako se nije nalazio u nekom posvećenom hramu, ili džamiji, već na bezimenom pustinjском obronku koji je Bog proglasio svetim mjestom ili prostorom koji pripada samo Njemu. Bez imalo dvojbe Mojsije je shvatio da stoji pred vječnim, velikim i

silnim Bogom. Pritom je Bog razgovarao s Mojsijem bez prevoditelja, jezikom koji Mojsije razumije. Štoviše, tog neuspjelog egipatskog državnika, koji je tada bio samo pastir, Bog imenuje svojim suradnikom i kaže mu: “Zato, hajde! Ja te šaljem faraonu da izbaviš narod moj, Izraelce, iz Egipta.” (Izlazak 3,10) Ovaj događaj zapisan na najranijim stranicama Biblije jasno govori o naravi spoznaje o Bogu, kao i o Božjem odnosu prema čovjeku, i obrnuto. Rečeno na teološki način, spoznaja o Bogu se bavi transcendentnim i imanentnim Bogom, Bogom koji je drukčiji od nas; ali i bliskim, neposrednim Bogom koji je u vezi s čovjekom te na osoban način komunicira sa svakim pojedincem.

U takvoj se dvoznačnosti ostvaruje susret s Bogom u promišljanju o Njemu i u osobnom iskustvu s Njim. Kad pokušamo otkloniti tu “napetost” i biti “jasniji i jednostavniji” naglašavanjem Božje transcendentnosti nasuprot imanentnosti ili obrnuto, nastupaju problemi. Našem je umu i iskustvu strano tvrditi da netko može biti i blizu i daleko, da je netko dokučiv i nedokučiv, i zato se lako opredjeljujemo za jednu od mogućnosti na račun druge.

Povijest kršćanske teologije zorno ilustrira nastojanja da se ukloni ova napetost između nesagledivog i bliskog Boga. Rezultat su još i danas prisutne iskrivljene tvrdnje o Bogu, koje su zasnovane ili na izvanbiblijskoj građi ili na pogrešnom čitanju Biblije.

Pod utjecajem grčke epikurejske škole neki su kršćani govorili o Bogu kao “odsutnom Gospodaru” koji je impresivno zamislio i stvorio svijet, ali se onda udaljio od njega i sada se bavi nečim drugim. Takav Bog je uspostavio savršene prirodne zakone da održavaju sklad u prirodi da se On ne bi trebao baviti svijetom. Nadnaravna uključivanja u stvarnost našeg svijeta (čuda) nisu moguća niti potrebna. Ovako su naučavali deisti, a

na njihovim postavkama danas živi evolucionistička misao o postanku svijeta i svemira. “Za proučavanje prirode nije potreban Bog, već bolji instrumenti i alati za znanstveni rad”, kažu oni. Richard Rice adekvatno zaključuje: “Deistički je Bog potpuno transcendentalan, dok je panteistički Bog potpuno imanentan. ... Svako ovo gledište ističe jednu odliku na račun druge. Nasuprot tome, kršćanska vjera pripisuje Bogu obje odlike. ... Za ovo gledište o Bogu često se koristi izraz ‘teizam’.”⁴ Panteizam pak odlazi u drugu krajnost i poistovjećuje Boga i prirodu — inzistira na Bogu koji je blizu. Bog je pokretačka sila koja održava sveobuhvatnu stvarnost. Ako je Bog isto što i priroda, Njegov odnos prema čovjeku ne može biti osoban. Osim toga, ako je Bog “sve u svemu”, onda je On izvor i zla i dobra — što je prvorazredni apsurd.

Dokle god postoji to sveto tlo na kojem se nalazi samo Bog, ali Bog koji skrbi za čovjeka i pazi ga kao “zjenicu svoga oka” (Ponovljeni zakon 32,10), čovjek je siguran i zbrinut, jer je blizak Onomu koji sve nadmašuje svojom snagom i dubinom svoje ljubavi. Stoga i opisi Božjih odlika i atributa moraju zadržati tu “napestost” ili neshvatljivost, jer je riječ o Bogu. “Nemoguće je našim ljudskim, promjenjivim i ograničenim razumom potpuno shvatiti stvarnost Božjeg postojanja. Čak i kad se zasniva na biblijskim činjenicama, svaka ljudska tvrdnja o savršenom razumijevanju Boga, u konačnoj analizi, odgovara ne živom, beskonačnom Bogu, već prije bogu kojega smo stvorili u vlastitoj mašti.”⁵ Fernando Canale dalje proširuje ovu ocjenu ljudskih umnih ogra-

⁴ Richard Rice, *Uvod u kršćansku teologiju*, Adventistički teološki fakultet, Maruševec, 1987., 76,77.

⁵ Fernando L. Canale, “Nauk o Bogu”, *Biblijski pogledi*, sv. 8, br. 1—2 (2000.): 120.

ničenja: "Manjkavost razumijevanja našeg procesa razmišljanja u odnosu na Boga kao predmet istraživanja ne uočava se samo kad otkrijemo kako je nama nemoguće spoznati Boga bez Njegova samootkrivenja (Job 11,7), već i kad shvatimo ograničenost našeg razumijevanja onoga što je otkriveno. Takva ograničenja nisu samo posljedica naše grešne naravi, već su uglavnom uzrokovana samom naravi Boga, jer 'nedokučiva je veličina njegova' (Psalam 145,3)."⁶

Još se jedna pouka nalazi u Mojsijevom razgovoru s Bogom kod gorućeg grma. Bog se objavljuje čovjeku. On je u potrazi za čovjekom. Na Božju inicijativu ostvaren je susret s Mojsijem. Bog je imao glavnu riječ u razgovoru. Mojsije je uglavnom isticao svoju nedostatnost za poslanje na koje ga Bog poziva. (Vidi Postanak 3) Predmet Božje sa-

Dokle god postoji to sveto tlo na kojem se nalazi samo Bog, ali Bog koji skrbi za čovjeka i pazi ga kao "zjenicu svoga oka" (Ponovljeni zakon 32,10), čovjek je siguran i zbrinut.

moobjave čovjeku je širok i zanimljiv, ali spomenimo ovdje samo najvažnije: Bog se objavljuje općenito u prirodi, povijesno u stvarnim događajima opisanim u Bibliji, i osobno u Isusu Kristu. Čini se da čovjek u tom procesu komunikacije redovito teško shvaća, slabo čuje, jasno ne vidi, brzo zaboravlja i sklon je scenarijima koji su sačinjeni izvan izvora Božje objave. U daljem promišljanju dobro je imati na umu ovu čovjekovu naivnost kad na temelju svojih podataka, filozofije te logike svojega iskustva nastoji biti pametniji od Boga i Njegove objave. Za kršćane je nauk o Bogu "biblijski". Bog

⁶ Isto.

se objavljuje i kroz prirodu našeg planeta i nesagledivi svemir, ali Stari i Novi zavjet, ili Sveto pismo, predstavlja jedinstveni, povijesni, pisani uvid u Božju osobnu objavu čovjeku koja je informativna i normativna — opisuje izvornu stvarnost i poziva da u njoj sudjelujemo.

Pri promišljanju o Trojednom Bogu na osnovi Svetog pisma, prijeko je potrebno postavljati pitanja na koja Biblija odgovara — dakle poštivati *biblijski* kontekst. O tome raspravljamo u sljedećem poglavlju.

2

Zanemarivanje biblijskog konteksta nauka o Trojednom Bogu

Sukob dvaju svetonazora

Svaki se tekst ispravno razumije u svojem izvornom kontekstu, ili u okružju vremena u kojem je napisan. Autor, jezik, razlog pisanja, vjerske i političke te društvene prilike odlučujući su u shvaćanju poruke koju tekst prenosi. Važno je utvrditi na koja je pitanja tekst odgovarao prvim čitateljima i koje su bile njihove svetonazorske vrijednosti, uvjerenja i nade. Nikakve kombinacije i improvizacije s tekstem i kontekstom ne jamče uspjeh u razumijevanju sadržaja. Primjerice: neko kinesko štivo ne čitamo u kontekstu ruske književnosti, iako su ti narodi susjedi. Poštivanje načela komunikacijskog konteksta sprečava učitavanje stranih misli u izvorni tekst.

Šteta što se biblijski tekst koji govori o Trojednom Bogu ne čita na ovako jednostavan način. Bez odgovarajućeg poštivanja judeokršćanskog konteksta u Sveto

pismo se učitavaju sadržaji koji se tamo ne nalaze. Razmotrimo ukratko zanemarivanje izvornog judeokršćanskog biblijskog konteksta u nauku o Trojednom Bogu, kao posljedicu neodoljivog utjecaja grčke filozofije — Platona, Aristotela i stoika. U kršćanstvu se tradicionalno drži da je nauk o Svetom Trojstvu oblikovan u prvih pet stoljeća. Uistinu, tada je zabilježena iznimna aktivnost u raspravljanju o ovoj temi, a to je vrijeme kad naučavaju i pišu crkveni oci. Po njima se i cijelo razdoblje naziva patrističkim dobom, prema grčkoj riječi *patēr*, otac.

Patrističko doba

Ugledne kršćanske pisce i teologe do petog stoljeća nazivamo crkvenim ocima. Obično ih razlikujemo prema jeziku kojim su pisali.¹ Svi su se oni izjašnjavali o heretičkim učenjima² svojega vremena te su tako oblikovali svoja učenja, od kojih su neka na crkvenim saborima proglašavana dogmama. Na prvom saboru u Niceji 325. godine, kojeg je sazvaio rimski car Konstantin I. Veliki, u oblikovanju nauka o Svetom Trojstvu istaknuo se Atanazije Aleksandrijski u raspravi s libijskim svećenikom Arijem. Arijanizam je proglašen krivovjerenjem i ostao je povodom za sukobe među kršćanima u 4. i 5. stoljeću. I sami branitelji nauka o Trojednom Bogu teško su se usuglašavali, ili uopće nisu, o zna-

¹ Grčki su oci: Bazilije Veliki, Grgur Nazirejski, Ivan Zlatousti, Atanazije Aleksandrijski, Irenej Lionski, Klement Aleksandrijski i drugi; latinski su oci: Ambrozije, Augustin, Jeronim, Grgur Veliki, Tertulijan, Ciprijan i drugi. Potpuniji spisak crkvenih otaca vidi u: Juraj Pavić i Tomislav Z. Tenšek, *Patrologija*, Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1993.

² Najprisutniji krivovjerni pravci bili su monarhizam, sabelijanizam, subordinacionizam, arijanizam i triteizam.

čenju izraza kojima su opisivali Boga Oca, Sina i Svetoga Duha — poznati je primjer izraz *Filioque* — (iz) Sina. Istočna crkva uči da Sveti Duh proizlazi iz Oca, a Zapadna tvrdi da Sveti Duh proizlazi iz Oca i Sina. Jedna i druga strana nastoji izvorno naučavati o Svetom Trojstvu iz Svetog pisma. Međutim, sama ideja proizlaženja (emanacije) je neoplatonistička, po kojoj sve emanira i postoji iz neshvatljivog Jednog.³ Smatralo se da bi “neprecizan novozavjetni govor valjalo zamijeniti preciznijim govorom grčke filozofije”⁴ i stoga su uvedeni termini kao *usia* (bit, narav, suština), *homousia* (ista narav), *hipostasis* (supstancijalna stvarnost) i desetine drugih. Tko ne bi promišljao na takav način, smatrao se neinteligentnim.⁵ Pored ovakvih intelektualnih rezervi prema biblijskim izvorima, bila je rasprostranjena i netrpeljivost prema Židovima.

“Barnaba napada Židove na dva načina: kleveće ih kao narod i lišava njihova religijska vjerovanja i običaje povijesne vrijednosti na taj način što alegorizira njihovo značenje.”

³ Smatra se da je primat pape veći problem od različitog razumijevanja Svetog pisma.

⁴ Hrvatska enciklopedija, “Trojstvo”.

⁵ “Justinijan i kasniji kršćani drugog stoljeća pod utjecajem platonizma prihvaćaju poimanje božanske transcendencije u smislu da se nitko s najslabijom inteligencijom ne bi usudio tvrditi da je Stvoritelj svih stvari napustio svoja uzvišena nebeska kraljevstva kako bi sebe učinio vidljivim u maloj točkici na Zemlji.” (Justin, Dialogue, 92, pogl. 60, *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, Supplement to Trinity, <http://plato.stanford.edu/entries/trinity/trinity-history.html>)

Iako otvorena neprijateljstva prema Židovima nisu postojala u vrijeme pisanja Novoga zavjeta⁶, na samom početku drugog stoljeća rani crkveni oci Ignacije i Barnaba počinju javno osuđivati judaizam. Samuele Bacchiocchi temeljito dokumentira stanje u to doba: “Dok Ignacije osuđuje ‘judaizam’ nekih kršćana, Barnaba potpuno odbacuje ‘judaizam’ kao teološki i društveni sustav.”⁷ “Barnaba napada Židove na dva načina: kleveće ih kao narod i lišava njihova religijska vjerovanja i običaje povijesne vrijednosti na taj način što alegorizira njihovo značenje.”⁸ U tom je raspoloženju otpočeo i proces zamjene svetkovanja subote za nedjelju. Hoće li ovakvo ozračje utjecati i na oblikovanje patrističkog učenja o čovjeku i Bogu?

Postojao je i određeni otpor kršćanskih mislilaca na unošenje grčke filozofije u kršćansku religiju. Jedan od najglasnijih je bio Tertulijan iz Kartage (160.—220.) On se nije slagao s apologetima koji su “nastojali odgovoriti na pitanje ‘kakav je Bog’ pribjegavajući izrazima onodobnog srednjeg platonizma. ... Nasuprot tome, Tertulijanov Bog nije Bog kojega se može imenovati i spoznati: u tome je njegova teologija rastavljena od svakog platonizma i ukorijenjena duboko u biblijsku tradiciju, obnavljajući židovsko i kršćansko shvaćanje o osobnom i živom Bogu.”⁹ Međutim, grčki je utjecaj bio toliko snažan da se ni Tertulijan nije uspio dovoljno udaljiti od filozofije koju je kritizirao i graditi svoju teološku misao na židovskom monoteizmu. U tome su ga sprečavali

⁶ Richard Rice, *The Reign of God*, Berrien Springs: Andrews University Press, 1997., 213.

⁷ Samuele Bacchiocchi, *Od subote do nedjelje*. Zagreb: Znaci vremena, 1998., 200.

⁸ Isto, 198.

⁹ Claudio Moreschini, *Povijest patrističke filozofije*, prijevod, Slavko Antunović, Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2009., 179,180.

sukobi sa Židovima i moda gomilanja novih, nebiblijskih teoloških izraza kao posljedica prevladavajućeg utjecaja grčkog svjetonazora. Njegova formula "jedna supstancija u tri Osobe" pribavila mu je titulu oca latinske trinitarne terminologije.¹⁰

I danas neki suvremeni znanstvenici ističu ulogu grčke znanstvene spoznaje u kršćanstvu: "Ideja da bi bilo koji ozbiljan kršćanski mislilac makar i pokušao formulirati svoj svjetonazor samo na temelju Biblije je smiješna."¹¹

Fernando L. Canale izravno opisuje utjecaj svjetonazora grčke filozofije na kršćansku misao: "Intelektualnu podlogu za kršćanski nauk o Bogu dala je grčka filozofija, posebno Platonov i Aristotelov sustav, zajedno s određenim utjecajem stoika. Platonizam je neoplatonističkom reinterpretacijom svoje misli izvršio glavni utjecaj na patrističku misao. Aristotelizam je odigrao ključnu ulogu u srednjovjekovnoj teologiji. Činjenica je da je do kraja dvadesetog stoljeća gotovo svuda bilo prihvaćeno metodološko uvjerenje da se razumijevanje kršćanske teologije treba temeljiti na izvanbiblijskim filozofijama."¹²

"Intelektualnu podlogu za kršćanski nauk o Bogu dala je grčka filozofija, posebno Platonov i Aristotelov sustav, zajedno s određenim utjecajem stoika."

¹⁰ Isto, 186.

¹¹ "Patrističko razdoblje, Srednji vijek i kopernikanstvo — Preispitivanje povijesnog odnosa znanosti i kršćanstva", autori: David C. Lindberg, Ronald L. Numbers, Zavod za povijest znanosti, Sveučilište Wisconsin; (<http://katoliksdnakace.blogspot.com/2012/02/patristicko-razdoblje-srednji-vijek-i.html>)

¹² Fernando L. Canale, "Nauk o Bogu", *Biblijski pogledi*, sv. 8, br. 1—2 (2000.): 152,153.

Isti autor navodi još nekoliko primjera: “U Augustinovim je djelima patristička sinteza neoplatonizma i Svetoga pisma dosegla najjasniju i najpoznatiju formulaciju. ... Na toj osnovi Augustin je doktrinu o Trojstvu formulirao u svojoj knjizi *De Trinitate* (O Trojstvu).”¹³ “Teološka razmatranja tijekom srednjeg vijeka na sustavan su način izrazila logične posljedice Augustinove sinteze. Međutim, za razliku od Augustina, Toma Akvinski (1225.—1274.), najpoznatiji predstavnik skolastičke teologije, razvio je svoju teologiju na Aristotelovom filozofskom temelju.”¹⁴ U nekim kršćanskim sredinama utjecaj grčke filozofije i danas ostaje odlučujući u oblikovanju ključnih doktrina.

Kritike patrističkih nebiblijskih stavova

“Nova filozofska kretanja bila su sve kritičnija prema platonističko-aristotelovskoj tradiciji na kojoj se temeljilo klasično razumijevanje Boga i teologije. Na osnovi Kantove, Hegelove i Whiteheadove misli, liberalni avangardni teolozi stvorili su nova teološka tumačenja.”¹⁵ Dakle, u naše vrijeme suvremeni filozofi kritiziraju stare filozofe te nude svoja rješenja, pa se stoga pitamo je li se išta značajno promijenilo. Čini se da smo opet na istom — filozofija uvjetuje teološku misao o Bogu, a izvorni biblijski kontekst se zanemaruje.

Zapaženu kritiku patrističkog nauka o Trojednom Bogu autoritativno daje jedan od najpoznatijih bibličara današnjice, škotski teolog Nicholas Thomas Wright. Nasuprot grčke filozofije u kršćanskoj misli, on uspješno dokazuje da je judaistički svjetonazor jedina pri-

¹³ Isto, 156.

¹⁴ Isto, 157.

¹⁵ Isto, 159,160.

rodna misaona sredina za razumijevanje kršćanskog biblijskog učenja.

“Rani su kršćani ... odbijajući promišljati o bilo kojem drugom bogu osim Bogu Abrahama, Izaka i Jakova bili potaknuti Duhom služiti se Isusovim jezikom koji je uzet iz židovskih naslijeđa i tradicionalnih načina čitanja Pisma. ... pisci Novoga zavjeta ponudili su izvornu teologiju Trojstva bez potrebe da se služe bilo kojim od tehničkih termina koji će biti prihvaćeni u kasnijim stoljećima. Štoviše, kada razumijemo kako njihov jezik funkcionira, otkrivamo da postiže daleko bolje rezultate nego kasnije formulacije.”¹⁶ (Naglasci D. M.)

“Ironija je što je židovsko misaono okružje i značenje bilo pogrešno shvaćeno i tako brzo zaboravljeno unutar Crkve, dok su se crkveni oci hrabro trudili izraziti istinu, ali s jednom rukom, jer im je druga, ona biblijska, bila zavezana na leđima. A sada, krunska ironija: Nakon duge tradicije

ortodoksne teologije koja je ‘daleko od svoga doma’ izražavala kršćansku istinu na nebiblijski način patrističkim i kasnijim formulacijama, sada se nama kaže, ako želimo ići u prošlost i utvrditi značenje Novoga zavjeta u njegovom kontekstu — drugim riječima, u svijetu judaizma Drugog hrama — da ćemo otići ‘daleko

“Ironija je što je židovsko misaono okružje i značenje bilo pogrešno shvaćeno i tako brzo zaboravljeno unutar Crkve, dok su se crkveni oci hrabro trudili izraziti istinu, ali s jednom rukom, jer im je druga, ona biblijska, bila zavezana na leđima.”

¹⁶ N. T. Wright, “Jesus and the Identity of God”, *Ex Auditu* (1998.), 14,42—56.

od svoga doma'. Kažu nam da ne budemo smiješni, jer da su ova značenja bila u skladu s Božjim namjerama, ne bi bila zaboravljena već dvije tisuće godina."¹⁷ Ovo je klasičan primjer transformacije zablude u "svetu" istinu. Isti autor opominje i kaže "da se sistematski teolozi bolje snalaze u patrističkim konceptima i da bolje razumiju tehničke termine nego biblijske za koje su pretpostavili da manje vrijede pri ozbiljnom konstruktivnom sistematiziranju. Možda su im, dok su studirali, to rekli njihovi postprosvjetiteljski biblijski učitelji."¹⁸

Zapravo, sama upotreba teoloških izraza nije toliki problem, jer sistematska teologija mora imati svoju terminologiju. Problem nastaje u srazu između dvaju svjetonazora, židovskog i grčkog, u kojem grčki prevladava i izravno utječe na kršćanski nauk. Isto tako, bilo bi grubo reći da su crkveni oci "poganizirali" nauk o Svetom Trojstvu, ali su ga lišili bitnih sadržaja zanemarivanjem stvarnog, povijesnog, judeokršćanskog biblijskog konteksta. Ponovimo: *Zdušno su se trudili "izraziti istinu, ali s jednom rukom, jer im je druga, ona biblijska, bila zavezana na leđima."*¹⁹

Sukob dvaju svjetonazora

Židovski je svjetonazor potiskivan na sve načine, da bi se u taj prostor useljavala suvremena, popularna i "znanstvena" misao grčkih filozofa. Grčko gledanje na svijet postajalo je norma za razumijevanje biblijskog teksta kojega su pisali pobožni i Bogom odabrani Židovi, kao što su apostoli Petar, Pavao i drugi. Međutim, kad razmotrimo razlike između biblijskog i grčkog svjeto-

¹⁷ Isto.

¹⁸ Isto.

¹⁹ Isto.

nazora, zanemarivanje izvornog konteksta Svetoga pisma postaje jasnije.

Grci su mnogobošci, a Židovi strogi monoteisti; za Grke je Bog čisti duh koji nema veze s materijalnim, a kod Židova Bog je Duh, ali i Stvoritelj svega što postoji, i povrh toga se utjelovljuje; prema Platonu tijelo je tamnica duše, a Židovi i autori Novoga zavjeta opisuju čovjeka holistički, kao biće duha, duše i tijela. Još od vremena Staroga zavjeta Božja zapovijed o izboru hrane i pića jasno govori o važnosti čovjekovog tijela. U srazu tih svjetonazora otvarali su se trajni problemi. Štetni su kompromisi bili neizbježni.

Drugim riječima: kad su prvi kršćani svojim grčkim suvremenicima objašnjavali biblijsko, holističko razumijevanje čovjeka, učeni su ih filozofi uvjerali da to nema smisla i da će ih obrazovani ljudi ismijati, jer “sadašnji svijet prostora, vremena i materije je svijet iluzija, treperavih sjena u pećini, a čovjekova najprimjerenija zadaća je približiti se istinskoj stvarnosti koja je s onu stranu prostora, vremena i materije. Prema Platonu, to je stvarnost vječnih formi.”²⁰ Neoplatonisti, posebice Plotin (204.—270.), nastavili su s tvrdnjama kako je ideja *bitak*, a materija je *nebitak*, i učili su da postoji vrhovno Jedno koje je u racionalnom smislu neshvatljivo i nadmašuje kršćanskog Boga. To Jedno je u sebi preobilno i zato može samo emanirati — isijavati iz sebe sve što postoji —

Židovi se prisjećaju povijesnih događaja, pišu i pjevaju psalme svojemu Bogu, dok stari Grci analitički slažu silogizme i nadmudruju se u raspravama.

²⁰ N. T. Wright, *Surprised by Hope*, New York: Harper One, 2008., 88.

najprije ideje i um, a na kraju materiju. Na tim su temeljima u kršćanstvu nastale dogme o zagrobnom životu duše, čistilištu, posredovanju za mrtve i slično. Biblijsko učenje o smrti i uskrsnuću stavljeno je u drugi plan ili je zanemareno. N. T. Wright upućuje na neprihvatljivost ovakvog učenja: “Mnogi su ohrabreni smatrati kako je pobjeda nad smrću bijeg duše iz mrtvoga tijela. *To je opasna laž*. Uskrsnuće pobjeđuje smrt.”²¹ Ovako je prošao čovjek pod utjecajem grčke filozofije na biblijski nauk. Ništa bolje se neće dogoditi ni s Bogom. Kad se promišljalo o Bogu, onda su sljedbenici²² tog popularnog svjetonazora nametali kršćanima čitav niz pitanja na koja Sveto pismo ne daje odgovore.

Pogrešna i neumjesna pitanja

Bog se u Bibliji objavljuje osobno u povijesti i stvarnome životu, dok su grčki filozofi boga stavljali u sferu uzvišene duhovnosti daleko od svakodnevice i materijalne stvarnosti. Analitički nastrojene zagovornike grčke filozofske misli najviše je zanimala “anatomija” božanskoga bića, a kombinatorika o Trojednome Bogu postala je spekulativna poslastica. U skladu sa svojim svjetonazorom postavljali su pitanja: Kako Bog može biti jedan i trojstven? Na koji su način trojica jedan ili jedan trojica? Jesu li svi iste naravi i tvari? Ako su si

²¹ Prof. N. T. Wright, “Mind, Spirit, Soul and Body: All for One and One for All Reflections on Paul’s Anthropology in his Complex Contexts”, Society of Christian Philosophers: Regional Meeting, Fordham University, Main Paper, 18. ožujka 2011.

²² Ovaj se svjetonazor razgranao u mnogo smjerova. Gnostici, manihejci, razni optimisti i “evolucionisti”, kršćanski i židovski duhovni zanesenjaci, svi su oni u Platonovoj ideji vidjeli put ka besmrtnosti. Gnostici su najviše ugrožavali izvorno kršćanstvo. Isto.

slični, kako su si slični? Ako su različiti, po čemu se razlikuju? Tko je prvi u božanskome triju? Tko je, kada i od koga postao i tko iz koga vječno proizlazi? Tko je od njih osoba, a tko neka vrsta sile? ...

Na ova i njima slična pitanja Biblija jednostavno *ne nudi odgovore*, ali kad se, uz pomoć Crkve²³ čita u kontekstu filozofske misli, onda se još i da nategnuti koji argument. Međutim, biblijski govor o Bogu je uvijek u okružju stvarnih povijesnih prilika, te ulazi u živote stvarnih ljudi na konkret-

nim zemljopisnim mjestima. Brojiti Bogu krvna zrnca i određivati Njegov genetski kôd krajnje je neprimjereno. Dok je Bog zauzet obnovom našeg planeta i uspostavljanjem izgubljenog ljudskog dostojanstva, čovjek Mu ne zahvaljuje niti Ga proslavlja, već Ga rastavlja na sastavne dijelove i propituje se o onome što mu je ionako nedostupno. Umjesto da se s poštovanjem ugleda na

Boga, prisposobljuje Ga sebi. Takvim se pristupom Bogu ne poštuje sveto tlo kod gorućeg grma. (Postanak 3) *Kad danas raspravljamo o Svetom Trojstvu na patristički način, plešemo u kolu koje vodi Platonova i Aristotelova filozofija, a mi možda čak i mislimo da ispravno čitamo Bibliju.* Bez judeokršćanskog biblijskog izvora lutamo "daleko od svojega doma".

Kad danas raspravljamo o Svetom Trojstvu na patristički način, plešemo u kolu koje vodi Platonova i Aristotelova filozofija, a mi možda čak i mislimo da ispravno čitamo Bibliju.

²³ Neprihvatanje zatvorenog kanona Biblije otvara mogućnost nastavka Božje objave posredstvom tradicije ili učenja crkvenih otaca koji bi imali jednak autoritet kao i Biblija.

Biblijski kontekst nauka o Trojednom Bogu

Kako onda promišljati o Bogu? Zapazimo sljedeći okvir za biblijsko promišljanje o Bogu: “Objavu koju je Bog o sebi dao u svojoj Riječi dobili smo da o Njemu razmišljamo. Mi se možemo truditi razumjeti Boga. Ali, ne zavirujmo iza toga! I najviši um bi se mogao napregnuti do krajnjih granica, stvarajući razne pretpostavke i nagađajući o Božjoj naravi, međutim, njegov će napor ostati besplodan. Ovaj nam problem nije povjeren da ga rješavamo. *Nema tog ljudskog uma koji bi bio sposoban shvatiti Božju narav. Neka se nitko ne upušta u takva nagađanja. Šutnja će u ovom slučaju značiti rječnost. Svemogući Bog ne može biti predmetom raspravljanja.*”²⁴

Prirodan i jedino prihvatljiv kontekst za razumijevanje Svetoga pisma je judaistički, Isusov i apostolski. Iako se sâm izraz “Trojstvo” ne spominje u Bibliji, nauka o Trojednom Bogu je duboko i skladno objavljen u biblijskim izvještajima. U poglavljima koja slijede razmatrat ćemo tri velika i jedan opći biblijski izvještaj — od Raja do Raja. Tri su velika biblijska izvještaja — priče: (1) od Abrahama preko Egipta do Kanaana; (2) od Babilona do Mesije; i (3) od osnivanja Crkve do obnovljene Zemlje. U svakom od ovih velikih biblijskih izvještaja Bog se objavljuje na jedinstven način: Kao Jahve, Bog Abrahama, Izaka i Jakova; kao Mesija Isus; i kao Sveti Duh. Takvom shvaćanju o Bogu strana je spekulativna filozofska misao, a biblijski se prikazi o Trojednom Bogu razumiju u okviru Božjeg trajnog djelovanja na spasenju svega što je ugroženo grijehom.

Duboko uvažavanje Boga osnovna je sastavnica ovoga pristupa.

²⁴ Ellen G. White, *Služba liječenja*, Zagreb: Znaci vremena, 2014., str. 270.

Zašto priča (meganarativ)?

Izraz “priča” znači narativna proza ili opis stvarnih događaja, ponekad u nizu. Upravo biblijski pisci, opisujući stvarne povijesne događaje iz života pojedinaca, obitelji, plemena i cijelih naroda, pripovijedaju stvarne priče i otimaju zaboravu životne pobjede i poraze kojih se valja prisjećati i na njima graditi svoju sadašnjost. Budući da glavno mjesto u tim pričama zauzima Bog, i da Bog nadahnjuje čovjeka da bilježi tu svetu povijest, apsolutna objektivnost je zajamčena. Jedini problem može biti nedostatna komunikacija s obzirom na nesavršenost ljudskog jezika, ali misaono i konceptualno sve priče u biblijskom tekstu su istinite. Tako oblikovana povijest kraljeznica je stvarnosti života, jer bilježi vrijeme, mjesta i aktivnosti ljudi. Ona nas štiti od zamišljenih, tajnovitih i hipotetskih rekonstrukcija prošlih događaja te nam pomaže da se suvislije postavljamo prema životu. Zato se i Bog objavio u povijesti pričom.

Prvi pisci Svetog pisma vjerno su opisivali živote pojedinaca i skupina ljudi iz čijeg se života moglo poučiti o odnosu Boga prema čovjeku i obrnuto. Stari su rabini bili poznati pripovjedači priča. Isus je naučavao u usporedbama i pričama. Evanđelisti opisuju Isusovo vrijeme i prilike. Kad opisuju i objašnjavaju duhovne vrijednosti i stvarnosti, svi biblijski pisci prenose stvarne događaje, ili se naslanjaju na stare priče. Jedan od najizrazitijih primjera je apostol Pavao, koji svoje teološke misli i poimanja neprestano oslikava i potkrepljuje skorijom ili davnom pričom i događajem. Njegova teološka misao počiva na događajima Kristovog života (a to su priče kojima je on bio suvremenikom) i na starijima dobro poznatim pričama iz života patrijarha, kao što je bio Abraham, Jakov i izraelski narod. Bibličari

smatraju da se dvije trećine spisa Novoga zavjeta temelje na narativima Staroga zavjeta.

Mjesto priče u biblijskom tekstu nezaobilazno je kad nastojimo pročitati taj drevni tekst i razumjeti ga u suvremenim prilikama. Navedimo nekoliko korisnih navoda bibličara koji se bave tumačenjem Svetog pisma:

“U suvremenim biblijskim studijima prepoznaje se i ističe narativna priroda većeg dijela Biblije. Iznad svega, Biblija je narativ ili priča Božjeg postupanja s čovječanstvom. Velika se priča sastoji od mnogih pojedinačnih priča i učenja. Niti jedan ulomak ne možemo ispravno razumjeti ukoliko ga ne osvijetlimo cjelokupnom božanskom dramom koja se razvija od Postanka do Otkrivenja, a pritom svaka priča doprinosi velikoj slici.

Sveobuhvatno naučavanje (krupni plan) bilo kojeg autora uvijek je najbolji vodič u razumijevanju određenih ulomaka njegovog pisanja. Hermeneutika nam ne dopušta korištenje izoliranih redaka u dokazivanju bilo čega. *Velika je slika uvijek najvažnija.*²⁵

“Priča u kojoj nalazim značenje i svrhu postojanja može biti jednostavno priča mog života, narativ mog osobnog životnog puta. Ali može biti i veća od toga: to može biti priča moje obitelji ili mog grada; čak mog naroda ili moje civilizacije. Što dublje ponirem u značenje i smisao svojeg postojanja, u potrazi sam za širim kontekstom.”²⁶

N. T. Wright piše: “... Priča je ... najbolji način opisivanja kakav je zapravo naš svijet. Glavni je doprinos kršćanstva što nudi priču koja obuhvaća cijeli svijet. Ona je opća istina.”²⁷

²⁵ Kevin Giles, *Jesus and the Father*, Grand Rapids: Zondervan, 2006., 96.

²⁶ Alasdeir MacIntyre, *After Virtue*, Notre Dame, In.: Notre Dame Press, 1984., 210.

Ova sveobuhvatnost i univerzalnost biblijske priče može izgledati prenaglašenom, ali fragmentirana Biblija u kojoj bismo čitali zasebno o Bogu, o čovjeku, o moralnim načelima, o povijesnim događanjima, o pojedincima i o narodima, o ratu i nasilju, o romantičnoj ljubavi — kako to samo Salomon može pisati u svojoj Pjesmi nad pjesmama, zasigurno bi vodila u fanatizam i zlorabu kršćanstva. Iscjepkana Biblija proizvodi teološki ortodoksne, moralno ponosne, tople i pobožne idolopoklonike.²⁸

Kad je riječ o velikim pričama, o meganarativima koji se sastoje od niza manjih priča i događaja, postoje razna mišljenja o broju tih priča u Svetom pismu. Čini se da tema kojom se bavimo određuje i izdvaja velike priče. N. T. Wright smatra da je Biblija priča u pet činova (stvaranje, pad u

Sveobuhvatno naučavanje (krupni plan) bilo kojeg autora uvijek je najbolji vodič u razumijevanju određenih ulomaka njegovog pisanja.

griješ, Izrael, Krist i Crkva); Bartholomew i Gohen drže da je to drama u šest činova (stvaranje, grijeh, Izrael, Krist, Crkva i novo stvaranje); Gunnar Pedersen vjeruje da biblijska drama ima sedam činova i dodaje pret hodnom nizu Dan Gospodnji ili Isusov drugi dolazak.

U ovoj knjizi, s obzirom na temu kojom se bavimo, prepoznajemo tri velike priče ili meganarativa, jer one opisuju Božju postupnu objavu čovjeku. Iako se Bog objavljivao ljudima i prije Abrahama, kao primjerice Noi,

²⁷ N. T. Wright, *The New Testament and the People of God*, London: SPCK, 1992., 40—42.

²⁸ Vidi, C. Bartolomew i M. Gohen, *The Drama of Scripture*, London: SPCK, 2006., x.

u prvoj priči Bog na sustavan način objavljuje sebe preko Abrahamovog potomstva Izraela i tako namjerava blagosloviti cijeli svijet. Istina je da posebno mjesto pripada Abrahamovu Potomku, Isusu Kristu, o kojem osobito govori druga priča. Prva je priča u znaku spasenja Izraelaca iz egipatskog ropstva, što postaje poruka da Bog spašava sve i u sva vremena koji teže izići iz svojega ropstva. Ta priča potvrđuje monoteističko vjerovanje starog Izraela u Jahvu, Boga Abrahama, Izaka i Jakova. Druga priča opet počinje spasenjem iz babilonskog ropstva, a glavna je bit očekivanje Boga, Mesije Isusa, koji je najsavršenija Božja prisutnost u povijesti. Tu se počinje osvježavati monoteizam prve priče događajem Krista kojeg Njegovi sljedbenici drže Bogom, a pritom ne zanemaruju vjerovanje u velikog Jahvu. Treća se priča nastavlja na drugu, u kojoj se nakon guste duhovne tame u kojoj se javlja Zvijezda Danica — rađa i Crkva, Bog Sveti Duh oživljava, potiče, podsjeća, hrabri i usmjerava sve iskrene čekaocce Nove zemlje u kojoj nema smrti, jer u njoj vlada Bog. Starozavjetno vjerovanje u jednoga Boga osvježeno je stvarnošću Boga Svetog Duha. Kroz povijest spasenja u tri velike priče Bog se objavljuje kao Trojedni.

3

Monoteizam Starog zavjeta u prvoj "priči": od Abrahama preko Egipta do Kanaana

*Jahve, Bog Abrahama, Izaka i Jakova
u pobožnosti Šatora sastanka
i Salomonovog hrama*

Uvodno razmatranje o meganarativima

Kršćanski nauk o Trojednom Bogu zasniva se na judeo-kršćanskim izvorima Staroga i Novoga zavjeta, i to ne samo na odabranim redcima i ulomcima koje obično navodimo, već na cjelokupnoj biblijskoj objavi koju jednostavno možemo svesti na tri povijesne "priče" (ili, kako ih neki zovu, tri biblijska meganarativa) koje nalazimo unutar sveobuhvatne povijesti spasenja prikazane od Edena do Edena, od idealno stvorene Zemlje do idealno obnovljene Zemlje. Tri su velike biblijske priče: (1) od Abrahama preko Egipta do Kanaana, u kojoj se objavljuje Jahve, Bog Abrahama, Izaka i Jakova; (2) od Babilona do Mesije, u kojoj Isus ispunjava sve nade uspostavljanjem Božjeg kraljevstva; i (3) od osnivanja

Crkve do obnovljene Zemlje, što je doba Svetoga Duha koji pokreće i oživljava usnulo i umrtvljeno Božje stvorenje. Ovaj niz objava Trojednog Boga možemo sagledati i u smislu Božje simboličke i stvarne prisutnosti među ljudima — u Šatoru sastanka, Salomonovom hramu, drugom Hramu i u čovjeku kao “hramu”. Prva priča odgovara na pitanje: Kakav je Bog?; druga pita: Kada će se Bog vratiti u hram?; a treća prikazuje kako u pripremi za Kristov drugi dolazak ostvarivati predokus nebeskog Kraljevstva na Zemlji. U svakoj od ovih velikih biblijskih izvještaja *Bog se objavljuje* na jedinstven način — ustrajnim djelovanjem na spasenju svega što je ugroženo grijehom. To je prirodni kontekst biblijskog nauka o Trojednom Bogu.

Prva nas priča upoznaje s bogatim i širokim značenjem židovskog monoteizma Staroga zavjeta, dok nam druga prikazuje kako je teško živjeti bez Božje prisutnosti, ali samo do dolaska Mesije. U trećoj priči isti Bog, objavljen kao Sveti Duh, ili Bog koji oživljava i udahnuje novu stvarnost nebeskog Kraljevstva, djeluje do samoga kraja naše povijesti. Dakle, čemu nas poučava prva priča?

Od Abrahama preko Egipta do Kanaana

Povod za prvu priču, u kojoj susrećemo Jahvu, Boga Abrahama, Izaka i Jakova, jest potreba ljudskog roda za božanskim spasenjem od buntovnosti i naivne samodovoljnosti. Čovjek se priklonio Luciferu i jedino mu novi Gospodar može podariti oprost, obnovu i slobodu. Bog je taj jedini novi Gospodar koji ne čeka da Njegovo odlutalo stvorenje popravi narušene odnose, već sâm poduzima prve korake koji vode k pomirenju. Bog sklapa ugovore ili saveze s čovjekom kako bi Njegovo nastojanje bilo što vjerodostojnije i ohrabrilo izgubljene

na povratak — baš kao u Isusovoj usporedbi o izgubljenom sinu (Luka 15,11-24). Ivan Blažen piše: “Božja se vječna namjera za čovjekovo spasenje ostvaruje preko Njegovih saveza učinjenih u protoku vremena. Premda Biblija o savezu govori u množini (Rimljanima 9,4; Galaćanima 4,24; Efežanima 2,12), u Svetom pismu postoji samo jedan osnovni savez spasenja. On je po svojem karakteru obećanje — Bog daje blagoslove i spasenje bez zasluga ljudskih bića, a od ljudi očekuje vjeru i poslušnost. Srž je ovog saveza Božja nepokolebljiva ljubav o kojoj je riječ u cijelom Svetom pismu i koja je ponekad izjednačena sa savezom (Ponovljeni zakon 7,9; 1. o Kraljevima 8,23; Nehemija 9,32; Daniel 9,4). Oblik množine, savezi, znači da je Bog svoje spasiteljske nakane objavio ponavljanjem svojeg saveza na različite načine kako bi zadovoljio potrebe svojeg naroda u različitim vremenima i situacijama. Svaki oblik saveza ima određenu ulogu u Njegovoj jedinstvenoj nakani spasenja.”¹

“Savez s Adamom odnosi se na Božje obećanje u Postanku 3,15 nazvanom protoevandelje (prva najava Evanđelja), prema kojem će, u svojem krajnjem značenju, Krist sjeme nadvladati Zloga (Rimljanima 16,20). Savez s Noom je obećanje milosti i života. Bog se zakleo da će sačuvati stvoreni život na Zemlji (Postanak 6,18-20; 9,9-11).”²

U svakoj od ovih velikih biblijskih izvještaja Bog se objavljuje na jedinstven način — ustrajnim djelovanjem na spasenju svega što je ugroženo grijehom.

¹ Ivan T. Blažen: “Spasenje”, *Biblijski pogledi*, 9 (1—2), (2001.), 85.

² Isto, 86.

“Savez milosti s Abrahamom (Postanak 12,1-3; 15,1-5; 17,1-14) temelj je cjelokupnog tijeka povijesti spasenja (Galaćanima 3,6-9.15-18). Bog će preko Abrahamova sjemena, a to se odnosilo ne samo na njegove bezbrojne potomke, nego posebno na Jednoga, na Krista (redak 16), blagosloviti svijet. Svi koji budu dio Abrahamova sjemena, ustanovit će da je Jahve njihov Bog, a oni Njegov narod. Obrezanje će biti znak (Postanak 17,11) već postojećeg pravog odnosa s Bogom, uspostavljenog vjerom (Postanak 15,6; Rimljanima 4,9-12).”³

Abraham i njegovi potomci — izraelski narod, kao i Mesija Isus, biti će glavni nositelji ove božanske zavjetne inicijative. Iz toga je razloga Bog pozvao Abrahama: “Idi iz zemlje svoje, iz zavičaja i doma očinskog, u krajeve koje ću ti pokazati. Velik ću narod od tebe učiniti, blagoslovit ću te, ime ću ti uzveličati, i sam ćeš biti blagoslov.” (Postanak 12,1.2) Životni putovi Abrahama, njegovog sina Izaka i unuka Jakova nisu — zato što ih je Bog pozvao — bili posuti cvijećem; već naprotiv: suočavali su se sa svojim osobnim problemima i izazovima svojega naroda i vremena. Iako ga je Bog pozvao na posebnu misiju, Abraham se odlučio lagati u vezi sa svojom ženom Sarom da bi se zaštitio (Postanak 12,13; 20,2), a zaboravio je da Bog bdiše nad njim. Isti je problem imao njegov sin Izak (Postanak 26,6), a unuk Jakov je prevario svojega oca i brata da bi se dokopao prvenačkog nasljedstva (Postanak 27). Međutim, svi su ti ljudi, zahvaljujući Božjoj dobroti i strpljivosti, postali pobjednici nad svojim grešnim sklonostima. Abraham je nazvan Božjim prijateljem (Jakov 2,23) i ocem vjere, a Bog je dao Jakovu novo ime⁴,

³ Isto.

⁴ “Više se nećeš zvati Jakov, nego Izrael, jer si se hrabro borio i s Bogom i s ljudima i nadvladao si.” (Postanak 32,29)

Izrael — što znači “on će biti knez Božji”. Duhovno zavjetno iskustvo ovih triju ljudi postalo je toliko značajno da se kod gorućeg grma Bog predstavlja Mojsiju kao Jahve, Bog Abrahama, Izaka i Jakova (Izlazak 3). Ono što je Bog učinio za Abrahama, Izaka i Jakova, sada čini za Izraelski narod — spašava ga iz egipatskog ropstva i nastanjuje u Kanaanu, zemlji “kojom teče med i mlijeko” (Izlazak 3,8). Ova priča nije bajka, nego sveta povijest koja svjedoči o jednom i jedinstvenom Bogu koji spašava. Ivan Blažen nastavlja:

“Prema Starome zavjetu, spasenje se zbiva u povijesti; ono nije mit ni obred, kako je to slučaj u starim religijama na Bliskom istoku. Božje spašavanje Izraela iz Egipta vrhunski je demonstracija Njegovog spasiteljskog djelovanja i slika Njegovog spasenja u budućnosti. Tvrđnja u Izaiji 43,11

**Božje spašavanje
Izraela iz Egipta
vrhunski je
demonstracija
Njegovog
spasiteljskog
djelovanja i slika
Njegovog spasenja u
budućnosti.**

da postoji *samo jedan Bog i Spasitelj* primijenjena je u Hošei 13,4 na izlazak iz Egipta. Božja skrb za Izraela očitovala se u spašavanju iz egipatskog ropstva, izbjavljenju kod Crvenog mora, skrbi u pustinji i uvođenju u Kanaan (Ponovljeni zakon 6,21-23; 11,3-5; 26,8-9). Izlazak iz Egipta, ostvaren Božjom snagom (Ponovljeni zakon 7,19), bio je središte vjere Izraela. Ovu su spasiteljsku povijest Izraelci ponavljali u izjavama vjere (Ponovljeni zakon 6,20-24; 26,5-9; Jošua 24,2-13), ponavljali u preambuli Zakona (Izlazak 20,2; Ponovljeni zakon 5,6), povezivali s glavnim blagdanima (Ponovljeni zakon 16,1-3.9-12; Levitski zakonik 23,39-43), proslavljali u psalmima hvale (Psalam 66,2-8; 78,11-16; 105; 106;

135,8.9; 136,10-16) i rabili kao ključ tumačenja za razumijevanje posebnih obreda u životu Izraela (Izlazak 13,3-16; posebno redci 8 i 14)."⁵

Bog stanuje sa svojim narodom

U središtu pobožnosti izraelskog naroda nakon izlaska iz Egipta je Šator sastanka u pustinji i Salomonov hram ili prvi Hram. Bog je bio prisutan na simboličan i praktičan način. "A onda oblak prekri Šator sastanka i slava Jahvina ispuni Prebivalište." (Izlazak 40,34-38) Oblak je danju štitiio izraelski narod od vrućine, a tijekom noći je svijetlio. U središnjem dijelu svetišta u Svetinji nad svetinjama iznad zavjetnog kovčega uzdizala se *šekina* — sjajni oblačić.

Ista je simbolika prisutna u Salomonovom hramu. "Kad Salomon dovrši molitvu, spusti se ogranj s neba i spali paljenicu i klanice i slava Jahvina ispuni Dom." (2. Ljetopisa 7,1) "A kad su svećenici izašli iz svetišta, oblak ispuni dom Jahvin, i svećenici ne moguše od oblaka nastaviti službe: slava Jahvina ispuni dom Božji!" (1. o Kraljevima 8,10-13)

Božja prisutnost se nije očitovala samo u nadnaravnim zbivanjima u i oko središta bogoštovlja, već daleko učestalije u materijalnim i duhovnim blagoslovima koji su ispunjavali Izraelovu svakodnevicu i koji su se stapali s religijskim sadržajima. Pasha, središnje vjersko okupljanje, podsjećalo je na izlazak iz Egipta; mana, nebeska hrana koju su Izraelci jeli u pustinji, čuvala se u kovčegu zavjeta ispod šekine, zajedno s pločama Zakona i Aronovom palicom; Zakon na Sinaju je određivao vjerski i civilni život; a u kanaanskoj zemlji gotovo da je doslovno tekao med i mlijeko — dakako, u vrijeme

⁵ Ivan T. Blažen: "Spasenje", 83.

kad su se Izraelci htjeli družiti s Bogom koji je među njima prebivao. Na ovom stvarnom i za sva vremena poučnom događanju temelji se židovsko vjerovanje i doživljaj jednoga i jedincatoga Boga.

Židovski monoteizam Staroga zavjeta

Najprirodnije je početi opisivati židovski monoteizam ulomkom iz Ponovljenog zakona: “Čuj, Izraele! Jahve je Bog naš, Jahve je jedan! Zato ljubi Jahvu, Boga svoga, svim srcem svojim, svom dušom svojom i svom snagom svojom!” (Ponovljeni zakon 6,4.5) Ova ispovijed vjere (takozvana *šema*) bila je uzvikom radosti života i vapaj pri stradanju mnogih Židova u njihovoj dugoj i izazovnoj povijesti. To nije bila naučena *mantra* na usnama, već duboko iskustvo

“Čuj, Izraele! Jahve je Bog naš, Jahve je jedan! Zato ljubi Jahvu, Boga svoga, svim srcem svojim, svom dušom svojom i svom snagom svojom!” (Ponovljeni zakon 6,4.5)

odanosti i predanosti jednome i jedinome Bogu koji svojim blagoslovom obuhvaća cijeli čovjekov život. Spomenimo tri osnovna vida židovskog monoteizma:⁶

1. *Kreacionistički monoteizam*. Bog nije samo jedan, On je *jedini* koji stvara i održava sve što postoji (Postanak 1). Na ovoj temeljnoj istini počiva cjelokupna Božja aktivnost prema čovjeku i svoj stvarnosti te Njegova vlast. Osim što je sve stvorio, On održava i “sve nosi snagom riječi svoje” (Hebrejima 1,1-3) uspostavljanjem narušenog sklada ili spasenja od učinaka zla. Po

⁶ Vidi, N. T. Wright. *The New Testament and the People of God*, London: SPCK, 1995., 248—252.

tome što je jedini Stvoritelj, Bog je i Održavatelj, Spasitelj, jedini dostojni Vladar. Takav monoteizam isključuje: a) vjerovanje da postoje drugi bogovi (*henoteizam*); b) tvrdnju da je Bog sve i u svemu, što Ga izjednačava sa stvorenim i drži odgovornim i za postojanje zla (*pan-teizam*); c) epikurejsko vjerovanje u kršćanstvu kako je Bog udaljen od svojega stvorenja (*deizam*); d) uzvisivanje tajne spoznaje koja je dostupna samo odabranima po kojoj je materijalni svijet stvorilo nadnaravno biće, a ne Bog (*gnosticizam*); i e) vjerovanje da svemir nastanjuju mnogi bogovi (*poganstvo*).

Zapazimo da se Sveto pismo ne bavi numeričkim opisivanjem Boga, već ističe jedinstvenost i nezamjenjivost u Njegovom djelovanju. Budući da je područje Njegovog djelovanja široko i da su aktivnosti raznovrsne, višeznačnost (*pluralnost*) jednoga Boga nije strana monoteizmu. Svaki opis Boga otkriva Njegovo najpotrebnije i najprimjerenije djelovanje u uspostavljanju narušenog sklada — spasenja.

2. *Providnosni monoteizam (eshatološki)*. Poštujući čovjekov izbor i slobodnu volju *samo* je Bog konstruktivno i neposredno uključen u tokove povijesti. “On mijenja doba i vremena, ruši i postavlja kraljeve, daje mudrost mudrima a znanje pronicavima.” (Daniel 2,21) “Blago narodu kojemu je Jahve Bog, narodu koji on odabra sebi za baštinu! ... Gospodin motri s nebesa i gleda sve sinove čovječje. ... Oko je Jahvino nad onima koji ga se boje, nad onima koji se uzdaju u milost njegovu.” (Psalam 33,12.13.18) “On će biti sudac narodi-ma, mnogim će suditi plemenima, koji će mačeve prekovati u plugove, a koplja u srpove. Neće više narod dizat mača protiv naroda nit se više učit ratovanju.” (Izaija 2,4) U monoteizmu Staroga zavjeta *jedini* Bog u svojoj providnosti sigurno vodi tokove naše povijesti sigurnom i poželjnom kraju.

3. *Monoteizam saveza*. Usprkos čovjekovom priklanjaju Božjem neprijatelju Bog sklapanjem saveza po-duzima inicijativu u ponovnom pridobivanju čovjeka za sebe. (Postanak 3,15) Adalbert Rebić iznosi bit saveza: "Savez je središnji pojam čitavoga Svetoga pisma, kako Staroga tako i Novoga zavjeta. *Berit* [hebrejski izraz za 'savez'] Boga s ljudima tema je koja objedinjuje i osmišljuje svu Bibliju. I nijedan događaj svete povijesti ne poručuje u tolikoj mjeri kako je Bog Biblije osobni Bog, pun dobrote i silaženja k ljudima, kao upravo Savez Božji s ljudima. On sažimlje srž, bit religije staroga i novoga Saveza, tako da je prema Daniel 11,28.30 'sveti savez' istoznačan s religijom Izraela."⁷ Bog je *jedan i jedinstven*, jer nezahvalnom i buntovnom čovjeku nije samo ponudio ruku pomirenja, nego i svojega Sina, Sebe, na Golgoti. Ellen G. White objašnjava: "Otac nas voli, ali ne zbog velike Žrtve pomirnice, već se On za Žrtvu pomirnicu i pobrinuo zato što nas voli. Krist je bio posrednik po kojemu se Božja beskonačna ljubav izlila na grešni svijet. 'Bog bijaše Onaj koji je u Kristu pomirio svijet sa sobom...' Bog je trpio sa svojim Sinom. Smrtna borba u Getsemaniju i smrt na Golgoti bili su cijena koju je Srce Beskrajne Ljubavi platilo za naš otkup."⁸

"Bog je trpio sa svojim Sinom. Smrtna borba u Getsemaniju i smrt na Golgoti bili su cijena koju je srce Beskrajne Ljubavi platilo za naš otkup."

⁷ Adalbert Rebić, "Starozavjetni pojam Saveza s posebnim osvrtom na Ponovljeni zakon", *Bogoslovska smotra*, sv. 80, br. 1, travanj 2010., 42.

⁸ Ellen G. White, *Put Kristu*, Zagreb: Adventus, 2005., 10.

Kao izvor blagoslova u ovome Savezu postoji i *horizontalna* dimenzija — čovjekov odgovor na Božju dobrotu. Nakon poznatog iskaza vjere (*šeme*) slijedi podsjetnik na poslušnost Božjim naredbama i na obećanje blagoslova izraelskom narodu kojega je Bog pozvao da bude pronositeljem i svjedokom jedinstvene Božje zauzetosti za čovjeka. “A kad te Jahve, Bog tvoj, dovede u zemlju za koju se zakleo tvojim ocima, Abrahamu, Izaku i Jakovu, da će je tebi dati — u velike i lijepe gradove kojih nisi zidao; ... pazi da ne zaboraviš Jahvu koji te izveo iz zemlje egipatske, iz kuće ropstva.” (Ponovljeni zakon 6,10.12) Sluge i sluškinje neka ravnopravno sudjeluju na gozbi bogoštovlja (Ponovljeni zakon 12,18); “prema siromasima valja biti podašne ruke” (Ponovljeni zakon 15,7); a vladari ne smiju imati veliki apetit i težiti nepotrebnim stvarima (Ponovljeni zakon 17,14-20). Ovako se objavljuje Bog Abrahama, Izaka i Jakova koji je iz egipatskog ropstva izveo svoj narod.

U skladu sa židovskom misli u Starom zavjetu, Bog djeluje na različite načine: Božji Duh lebdi nad vodom; Božja riječ stvara novi život; Božji zakon vodi Njegov narod; Bog prebiva među svojim narodom u oblaku, stupu od ognja i šekini; Božja mudrost pokazuje što znači biti istinski čovjek koji odsjajuje Božji lik. Spomenimo još *množinu* u izrazu “načinimo” iz Postanka 1,26 i *jedninu* u retku 27 — “stvari Bog čovjeka”. Nakon pominjive analize ovog teksta i njegovog konteksta, Gerhard F. Hasel zaključuje: “Prijelaz s množine u izrazu ‘načinimo’ u retku 26 na jedninu u izrazu ‘stvari Bog’ u retku 27 odražava sklad, jer pluralnost ‘Osoba’ unutar božanskoga Bića stavlja ih sve unutar božanskoga statusa i zadržava naglasak na stvaranju kroz jednog Boga.”⁹ Judaizam se nikad ne bavi numeričkom analizom Boga, već prepoznaje višestranost božanskog djelovanja bez kompromitiranja monoteizma. Simulta-

no se govori o Božjem suverenitetu i Njegovoj intimnoj prisutnosti — i te dvije istine se ne razdvajaju. Stručni teološki izrazi “transcendentan” i “imanentan” u judaizmu ne pomažu mnogo.¹⁰

Na kraju ove iznimne priče u kojoj se Bog objavljuje kao Spasitelj pojedinaca i naroda, slijedi slavljenje i veličanje Boga. Jedan od najljepših primjera radovanja Bogu dogodio se nakon izlaska iz Egipta i čudesnog prijelaz preko Crvenog mora. “Tada Mojsije s Izraelcima zapjeva ovu pjesmu Jahvi u slavu: ‘U čast Jahvi zapjevat ću, jer se slavom proslavio! Konja s konjaničkom u more je survao. Moja je snaga, moja pjesma — Jahve jer je mojim postao izbaviteljem. On je Bog moj, njega ja ću slaviti, on je Bog oca moga, njega ću veličati.’” (Izlazak 15,1.2)

Bog Abrahama, Izaka i Jakova doživljava se na osoban način, u stvarnom životu. U prvoj priči nitko i ne pomišlja raspravljati o Božjoj naravi, “analizirati”, “secirati”, “skenirati” Boga i utvrđivati njegov DNK. Umjesto toga se zahvaljuje, pjeva i poštuje Božje sveto tlo kod gorućeg grma. Židovi pišu i pjevaju psalme svojem Bogu, dok stari Grci analitički raspravljaju o svojim

Judaizam se nikad ne bavi numeričkom analizom Boga, već prepoznaje višestranost božanskog djelovanja bez kompromitiranja monoteizma. Simultano se govori o Božjem suverenitetu i Njegovoj intimnoj prisutnosti

⁹ Gaerhard F. Hasel, “The Meaning of ‘Let us’ in Gn 1:26”, *Andrews University Seminary Studies*, sv. 13, br. 1, Spring 1975., 66.

¹⁰ N. T. “Wright, Jesus and the Identity of God”, *Ex Auditu*, 1998., 14, 42—56.

bogovima. Ne prisposobljujmo Boga sebi niti Ga rastavljajmo na “sastavne dijelove”. Radije zapjevajmo zahvalnost *Te Deum* štujući Boga:

*Tebe, Bože, hvalimo!
 Divna su sva Tvoja djela,
 Moć je Tvoja čudesna,
 Divi Ti se Zemlja cijela!
 Sjajne zvijezde kliču Ti:
 Vladaj, Bože svemoćni!*

Epilog prvoj priči

Put do Kanaana se odužio. Umjesto da putuju do Kanaana najviše godinu dana, Izraelci su “putovali” četrdeset godina. Razlog odgađanja naseljavanja u obećanu zemlju bio je otpad u kojem su Boga zamijenili zlatnim teletom. Bilo je to kod sinajskog gorja, nakon što su primili Toru, Božje zakone ljubavi i skrbi. Mojsije se nije vraćao s gore kako su predviđali, pa su pobunjenici počeli u narodu širiti neraspoloženje zbog neizvjesnosti i nesigurnosti, unatoč nedavnog iznimnog doživljaja kad ih je Bog spasio od Egipćana. Kad se Mojsije vratio, Izrael je već duboko posrtao u idolopoklonstvu. Slijedile su nemile posljedice njihove nevjere i buntovnosti i došlo je do bratoubilačkog okršaja u kojem je stradalo tri tisuće ljudi (Izlazak 32,25-28). Na Mojsijevo posredovanje Bog prašta svojem narodu i nastavlja se put u obećanu zemlju. U to krizno vrijeme Bog se objavljuje Mojsiju kao Bog koji putuje sa svojim narodom i kao “Jahve! Jahve! Bog milosrdan i milostiv, spor na srdžbu, bogat ljubavlju i vjernošću, iskazuje milost tisućama, podnosi opačinu, grijeh i prijestup, ali krivca nekažnjena ne ostavlja, nego kažnjava opačinu otaca na djeci — čak na unučadi do trećega i četvrtog koljena”. (Izlazak 34,6.7)

Nakon primanja Zakona (Tore) podignut je Šator sastanka kao Božje prebivalište i središte bogoslužja. Sada je putovanje bilo u znaku stalne Božje prisutnosti, zaštite i nadzora. "Jer sve vrijeme njihova putovanja oblak Jahvin danju stajao je nad Prebivalištem, a noću bi se u oblaku pojavila vatra vidljiva svemu domu Izraelovu." (Izlazak 40,38)

Mojsije nije doživio ulazak u obećanu zemlju. Ta je zadaća pripala Jošui, Nunovu sinu.

"Odvaži se i budi hrabar? Ne boj se i ne strahuj, jer kuda god pođeš, s tobom je Jahve, Bog tvoj." (Jošua 1,9) bile su prve Božje upute Jošui. U svim poteškoćama i pobjedama, koje su trajale desetljećima, Jošua je stalno stavljao pred narod sudbonosni izbor: "I zato se sada bojte Jahve i služite mu savršeno i vjerno! Uklonite bogove kojima su služili oci vaši s onu stranu Rijeke i u Egiptu, i služite Jahvi! Međutim, ako vam se ne sviđa služiti Jahvi, onda danas izaberite kome ćete služiti: možda bogovima kojima su služili vaši oci s onu stranu Rijeke, ili bogovima Amorejaca u čijoj zemlji sada prebivate. Ja i moj dom služiti ćemo Jahvi." (Jošua 24,14.15) Ovaj izazov i izbor ostat će neprestano pred izraelskim narodom za vrijeme njihovog prebivanja u Kanaanu i poslije.

Duhovni posrtaji u Kanaanu opisani su u Svetom pismu bez pokušaja izvrtanja činjenica kako bi se sačuvao svetački lik Božjeg izabranog naroda, jer je "Bog velik, jak i strašan, koji nije pristran i ne dá se podmititi" (Ponovljeni zakon 10,17). Zbog poistovjećivanja cijelog naroda s istaknutim pojedincem (korporalni identitet), nastupilo bi posebno ozbiljno stanje kad bi vođe naroda zastranili. Podugačak je popis odmetanja od Boga, na čijem su vrhu kralj Ahab i kraljica Izebela, ali spomenimo samo jednog od kraljeva, Joaša, čija je povijest tužna i poučna.

Kralj Joaš

Dok je Joašova pomahnitala baka Atalija ubijala svoje unuke kako bi prigrabila njihovo prijestolje, veliki svećenik Jojada i njegova supruga Jošeba po cijenu vlastitog života sakrili su maloga Joaša. Nije ni čudo što je Joaš postao dobar vladar. Istina, započeo je vladati sa sedam godina pod pokroviteljstvom Jojade. Međutim, tragično je ali istinito da na kraju Joaš nije bio bolji od svoje bake Atalije. Na početku svoje vladavine sličio je Mojsiju, jer su i jedan i drugi spašeni kao djeca od pomahnitalih vladara. Joaš je mogao biti predsluka Isusa koji je također preživio napad taštog kralja koji se bojao za svoje prijestolje. Ali Joaš završava svoj život kao ubojica i oskrvritelj Hrama kojeg je tako zdušno obnavljao.

Sve je bilo dobro dok nije nastupila kriza, a onda se pokazao pravi Joaš. Čini se da je Joaš bio zatvoren u sebe i da je gajio nekakvu samovolju i kompleks manje vrijednosti. Jojadu je morao poštivati jer ga je doveo na prijestolje, a bio mu je i zaštitnik. Narod je poštivao Jojadu i bio mu je naklonjen, ali kad je stari svećenik umro, nadzor je popustio i Joaša se nije moglo prepoznati. Pod utjecajem svojih mlađih savjetnika knezova brzo je uveo idolopoklonstvo u Judino kraljevstvo. (2. Ljetopisa 24,17-19)

Jednom je prigodom Jojadin i Jošebin sin Zaharija, koji je i sâm bio svećenik, opomenuo kralja zbog kršenja Božjih zapovijedi, a Joaš ga je dao zasuti kamenjem u hramskom predvorju. (2. Ljetopisa 24,17-22) Zamislite tu bezdušnost. Ubiti sina roditelja koji su mu spasili život i postavili ga na prijestolje može samo povodljiva i nepostojana osoba. U čemu je bio Joašov problem? Kralj Joaš bio je žrtva drugorazredne i posredne religioznosti. "Joaš je činio što je pravo u Jahvinim očima dok je bio živ svećenik Jojada." (2. Ljetopisa 24,2)

Joašu je bilo lako ploviti dok su drugi veslali, ali kad je ostao sâm, odnijela ga je bujica.

Ovaj tragičan primjer nezahvalnog vladara mogao bi biti obrazac za duhovno stanje cijelog naroda. Kao Jojada Joaša, Bog je pazio, štitió i odgajao svoj narod Izrael, dok se Izrael lakomisleno priklanjao tuđim bogovima. Na Božju dobrotu uzvratio je progonom i ubijanjem Božjih proroka koji su opominjali kraljeve i narod i usmjeravali ih k slobodi. Izrael je bio povodljiv i patio je od bolesti drugorazredne religioznosti. Posljedice su bile neizbježne — asirsko i babilonsko ropstvo. U ropstvu će početi druga priča na čijem kraju se objavljuje Bog, Mesija Isus.

Maketa Drugog hrama

4

Osvježeni židovski monoteizam u "priči" od Babilona do Mesije

Bog Isus, Mesija, ispunjava očekivanja Drugoga hrama

Druga velika "priča" ili meganarativ u kojoj je objavljen Trojedni Bog u liku i djelu Isusa Mesije (Krista) nastavak je prethodne u kojoj je Jahve, Bog Abrahama, Izaka i Jakova preko Mojsija izbavio Izraela iz Egipta, a u Davidu utvrdio svoj narod u Kanaanu. Abraham je Božji odgovor na Adamov propust. U ovoj priči Bog nastavlja svoje djelo spasenja preko Davidovog potomka kneza Zerubabela, velikog svećenika Ješue te Ezre i Nehemije.¹

Babilonsko ropstvo

Druga priča počinje poznatom molitvom proroka Daniela u ime judejskog naroda u babilonskom zatočeni-

¹ N. T. Wright, *The New Testament and the People of God*, London: SPCK, 1992., 216.

štvu. Molitva je prožeta priznanjem svojih propusta i veličanjem Boga: "Jahve, stid na obraz nama, našim kraljevima, našim knezovima, našim očevima, jer sagriješismo protiv tebe! U Gospoda je Boga našega smilovanje i oprostenje jer smo se odmetnuli od njega i nismo slušali glas Jahve, Boga našega, da slijedimo njegove zakone što nam ih dade po svojim slugama, prorocima." (Daniel 9,8-10)

Daniel se poistovjećuje sa svojim narodom i željno očekuje obnovu i povratak u domovinu, u svoj grad i u svoj hram u kojem će slobodno slaviti svojega Boga. Istina Hram je bio srušen prilikom trećeg odvođenja zarobljenika u Babilon oko 587. g. pr. Kr., dok je on doveden u prvom odvođenju 605. g. pr. Kr., ali Danielove su nade bile zasnovane na proročanstvu proroka Jeremije o povratku Judejaca iz ropstva i obnovi: "Jer ovako govori Jahve: 'Istom kad se Babilonu ispuni onih sedamdeset godina, ja ću vas pohoditi te vam ispuniti dobro obećanje da ću vas vratiti na ovo mjesto.'" (Jeremija 29,10) Osim povratka u njihov zavičaj, Bog Judejcima najavljuje i duhovnu obnovu: "Tada ćete me zazivati, dolaziti k meni, moliti mi se i ja ću vas uslišati. Tražit ćete me i naći me jer ćete me tražiti svim srcem svojim." (Jeremija 29,12.13)

Međutim, na ovo ispunjenje je trebalo čekati, posebno na duhovnu obnovu. Jacques Doukhan u svojem komentaru ističe poimanje čekanja: "Danielova je knjiga prožeta napetošću čekanja. Dok je pisao svoju knjigu, Daniel je razmišljao o ropstvu. Njegova knjiga počinje izgnanstvom i svi njegovi izvještaji i viđenja događaju se tijekom izgnanstva. Daniel i njegov narod čekaju obnovu. ... Značajno je što je u Danielovoj knjizi sposobnost čekanja opisana kao vrlina mudrosti, s obzirom da je mudrost povezana s vremenom čekanja."² Dok je sa žudnjom očekivao povratak u svoj zavičaj, Daniel se

hrabrio psalmom: “U Jahvu ja se uzdam, duša moja u njegovu se uzda riječ. Duša moja čeka Gospodina više no zoru straža noćna; više no zoru straža noćna nek Izrael čeka Jahvu.” (Psalam 130,5-7)³

Drugi hram

Hram koji je sagrađen na mjestu Salomonova hrama naziva se Drugi hram, ili po imenu judejskoga kneza — Zerubabelov hram. Zapravo, cijela druga priča je satkana oko Drugoga hrama i svodi se na dugo čekanje da se Jahve vrati u Jeruzalem. Kad su Babilonci rušili Salomonov hram, prorok Ezekiel svjedoči kako “Slava se Jahvina vinu iz grada...” (Ezekiel 11,23) Na povratak Jahve na Sion trebalo je čekati, ali ne uzalud, jer Bog uvijek ispunjava svoja obećanja. N. T. Wright piše: “Veliko pitanje za Židove Drugoga hrama nije bilo: ‘Možemo li više saznati o Bogu?’ — jer su dobro poznavali Boga Abrahama, Izaka i Jakova — već: ‘Kad će se Bog vratiti u Hram?’”⁴ U nekoliko navrata, baš kao što su odvođeni u Babilon, Judejci su se vraćali u svoju domovinu.

“Značajno je što je u Danielovoj knjizi sposobnost čekanja opisana kao vrlina mudrosti, s obzirom da je mudrost povezana s vremenom čekanja.”

² Jacques B. Doukhan, “Daniel: Vizija kraja”, *Biblijski pogledi*, 1997., 65,66. “Mudrost je upravo ta sposobnost vođenja računa o vremenu, odnosno, vidjeti kroz vrijeme i znati što će biti ‘poslije’ (2,21-23.45.47). U tom je smislu Daniel mudar (2,18.19.29.30 i drugi).”

³ Isto.

⁴ N. T. Wright, “How Paul Invented Christian Theology” <http://youtu.be/WkcjFHYIugY>.

U vrijeme perzijskog kralja Kira 538. g. pr. Kr. počinje povratak Judejaca u njihovu zemlju pod vodstvom knezova Šešbasara i Zerubabela. Kralj Kir je vratio povratnicima sve zlatno i srebrno posuđe⁵ Salomonovog hrama i objasnio zašto je tako postupio: "Ovako veli perzijski kralj Kir: 'Sva zemaljska kraljevstva dade mi Jahve, Bog nebeski. On mi naloži da mu sagradim Dom u Jeruzalemu, u Judeji. Tko je god među vama od svega njegova naroda, Bog njegov bio s njim! Neka ide u Jeruzalem u Judeji i neka gradi dom Jahvi, Bogu Izraelovu, Bogu koji stoluje u Jeruzalemu.'" (Ezra 1,2.3) U Ezrinoj knjizi slijedi detaljan popis povratnika u Jeruzalem. Iste godine sagrađen je žrtvenik na mjestu gdje je bio u Salomonovom hramu, a iduće su postavljeni temelji Drugoga hrama. (Ezra 3)

Ali, pojavili su se i problemi. Susjedi Samarijanci ometali su gradnju i tužakali ih na perzijskom dvoru, jer im Judejci nisu dopustili da im se pridruže u gradnji. Trinaest godina od početka gradnje nastupila su previranja i u Perzijskom Imperiju. Kad je Darije Veliki ponovno uspostavio red, ohrabrio je nastavak izgradnje hrama u Jeruzalemu.⁶ Hram je dovršen i Pasha je slavljena 515. godine. (Ezra 6,1.19-22) Međutim, posao još nije bio dovršen. Trebalo je prije svega reformirati duhovno stanje povratnika i podići obrambene zidove u Jeruzalemu. Tu priskaču u pomoć svećenik Ezra, koji je zajedno s pomagačima, a po nalogu perzijskog kralja Artakserksa I., 458. g. pr. Kr.⁷ putovao u Palestinu. Ka-

⁵ Judejski knez Šešbasar je preuzeo od kraljevog rizničara Mitredata 5.400 komada srebrnog i zlatnog hramskog suda koje je vratio iz Babilona u Jeruzalem. (Ezekiel 1,7-11)

⁶ R. K. Harrison, *Old Testament Times*, Grand Rapids: Eerdmans, 1970., 279.

⁷ Isto, 281.

snije se angažirao i ugledni peharnik na perzijskom dvoru, Nehemija. Nehemija je odmah po dolasku u Jeruzalem po noći obilazio zidine i uz molitvu planirao obnovu. (Vidi Nehemija 1 i dalje) Bog je i preko proroka hrabrio svoj narod da ustraju.

Bog opominje i hrabri preko proroka

Bog je opominjao i hrabrio svoj narod i prije nego što su odvedeni u ropstvo. Prorok Izaija piše oko 150 godina prije prvog odvođenja Judejaca u Babilon. Čudno je takvo djelovanje u vremenu, ali tako može postupati samo Onaj koji poznaje kraj od samoga početka. Židovski povjesničar Josip Flavije smatra da je Kir Veliki dopustio povratak Judejaca iz babilonskog progonstva nakon što je pročitao što je Izaija napisao o njemu. (Izaija 45) U sredini Izaijine knjige (28—35 poglavlje) opisano je šestero-

“Veliko pitanje za Židove Drugoga hrama nije bilo: ‘Možemo li više saznati o Bogu?’ — jer su dobro poznavali Boga Abrahama, Izaka i Jakova — već: ‘Kad će se Bog vratiti u Hram?’”

struko jadikovanje nad Jeruzalemom zbog loših odluka izraelskih kraljeva koji su se u vremenima krize i neizvjesnosti priklanjali ljudskim saveznicima, a ne Jahvi, Bogu Abrahama, Jakova i Izaka. Posljedica takvog opredjeljenja je ropstvo. Ali Bog je želio da zatočeništvo bude Njegovom narodu životna škola, a ne trajno stanje, te stoga najavljuje i obećava izbavljenje iz Babilona. Završni dio Izaijine knjige počinje riječima utjehe iz 40. poglavlja, koje su tako dojmljivo uglazbljene u Händelovom oratoriju “Mesija”: “Tješite, tješite moj narod,

govori Bog vaš. Govorite srcu Jeruzalema, vičite mu da mu se ropstvo okonča, da mu je krivnja okajana, jer iz Jahvine ruke primi dvostruko za sve grijehе svoje. Glas viče: 'Pripravite Jahvi put kroz pustinju. Poravnajte u stepi stazu Bogu našem. Nek se povisi svaka dolina, nek se spusti svaka gora i brežuljak. Što je neravno, nek se poravna, strmine nek postanu ravni. Otkrit će se tada slava Jahvina i svako će je tijelo vidjeti, jer Jahvina su usta govorila.'" (Izaija 40,1-5)

Do kraja knjige slijede opisi Mesije i blagoslova Njegove vladavine, jer uzvišeni Bog prebiva među svojim narodom. Šteta što Judejci Drugoga hrama nisu u ropstvu stekli potrebnu životnu mudrost i duhovnu orijentaciju da bi prepoznali Mesiju u Isusovom djelu. Nisu shvatili da Bog spašava žrtvom, a da Njegova dobrota vodi na pokajanje (Rimljanima 2,4) pa zato nisu shvatili ulogu Jahvinog Sluge koji "Prezren bješe, odbačen od ljudi, čovjek boli, vičan patnjama, od kog svatko lice otklanja, prezren bješe, odvrgnut. A on je naše bolesti ponio, naše je boli na se uzeo, dok smo mi držali da ga Bog bije i ponižava. Za naše grijehе probodoše njega, za opacine naše njega satriješe. Na njega pade kazna — radi našeg mira, njegove nas rane iscijeliše." (Izaija 53,3-5)

Ono što povijesnom Izraelu okupljenom oko pobožnosti Drugoga hrama nije bilo jasno i ostvarivo, postaje temeljem Božje spasonosne objave u djelu Isusa Mesije, djelu koje obuhvaća sve narode na cijelom svijetu. I drugi su Božji vjesnici — proroci — opominjali, tješili, hrabрили i najavlјivali slavu Drugoga hrama, ali čini se da Judejci nisu prepoznavali izvornu narav Božjih obećanja te su stoga prolazili kroz nevolje koje su mogli izbjeći.

Prorok Ezekiel je suvremenik proroka Daniela i odveden je u Babilon u drugom odvođenju zarobljenika,

zajedno s kraljem Jojakinom 597. g. pr. Kr. (Ezra 1,2). On u ropstvu hrabri Judejce usporedbom u kojoj uspoređuje oporavak odlomljene cedrove grančice s obnovom Judejaca (17,22-24), najavljuje Mesiju kao Izraelovog Pastira (34.35) i detaljno opisuje budući hram (40-48).

Bog preko proroka hrabri i nakon ropstva, naročito tijekom izgradnje hrama. Hagaj najavljuje: “Slava ovoga drugog Doma bit će veća nego prvoga’ — riječ je Jahve nad vojskama. ‘I na ovom ću mjestu dati mir’ — riječ je Jahve nad vojskama.” (Hagaj 2,9) Zapazimo kako prorok izravno ističe da će Drugi hram, taj koji se upravo gradi, biti slaviji od Salomonovog, koji je važio za najljepšu građevinu onoga doba. Sigurno je takvo obećanje ohrabrilo graditelje. Prorok Zaharija dirljivo poručuje: “Hej, Sione, koji živiš kod kćeri babilonske, spasi se! Tko vas dira, dira mi zjenicu oka. ... Kliči i raduj se, Kćeri sionska, jer evo, dolazim usred tebe prebivat — riječ je Jahvina.” (Zaharija 2,11-14) Prikazom slavlja kod ustoličenja kralja, prorok opisuje dolazak Mesije u Jeruzalem: “Klikni iz sveg grla, Kćeri sionska! Viči od radosti, Kćeri jeruzalemska! Tvoj kralj se evo tebi vraća: pravičan je i pobjedonosan, ponizan jaše na magarcu, na magaretu, mladetu magaričinu.” (Zaharija 9,9) Dok se Drugi hram gradio i slavila se prva Pasha, Judejci su vjerojatno priželjkivali neko nadnaravno Božje očitovanje kao potvrdu njihovog religijskog središta. Ali ništa se od toga nije dogodilo.

**Šteta što Judejci
Drugoga hrama nisu
u ropstvu stekli
potrebnu životnu
mudrost i duhovnu
orijentaciju da bi
prepoznali Mesiju u
Isusovom djelu.**

Problem praznoga Hrama

Čini se da je sve bilo na svojem mjestu i da povratak u Judeju teče prema planu, ali u Drugom hramu nije bilo simboličkog i stvarnog prikaza Božje prisutnosti. N. T. Wright nabraja što je sve izostalo: "Nikad nismo čuli da je stup od oblaka i ognja, koji je pratio Izraelce kroz pustinju, sada vodio narod iz njihova ropstva. Ni u kom trenutku nismo čuli da se YHWH sada slavno vratio na Sion. Nikada nije Dom bio opet ispunjen oblakom koji zastire Njegovu slavu. Ni u kom trenutku nije ponovno sagrađeni hram bio sveopće slavljjen kao istinsko obnovljeno Svetište o kojemu govori Ezekiel. Značajno je i to da nikada nije izvojevana odlučujuća pobjeda nad izraelskim neprijateljima, niti je ustanovljena općeprihvaćena kraljevska dinastija."⁸ Ovaj rasporak između onoga što su opisivali i obećavali proroci i stvarnoga stanja u hramu i državi bio je više nego zbunjujuć. Bilo je onih koji su prema savjetu proroka Daniela i dalje strpljivo čekali i nadali se. Ali najveća iznenađenja tek slijede.

Antioh Epifan žrtvuje svinje u Hramu

Dok su Palestinom vladali Perzijanci i Egipćani, vjerska je tolerancija bila na visokoj razini. Kad su zavladaali Sirijci, nastojali su učvrstiti svoju vladavinu nametanjem helenističkog svjetonazora svim osvojenim krajevima. Tako je Antioh IV. Epifan 168. g. pr. Kr. orobio Hram i natjerao velikog svećenika da na oltaru žrtvuje svinje. Mnogi su Židovi radije umrli nego da bi obeščastili svoje svetinje. Ovi su događaji znatno utjecali na povjerenje i nadu Judejaca u duhovnu obnovu

⁸ N. T. Wright, *Jesus and the Victory of God*, London: SPCK, 1996., 621.

hramske pobožnosti i obnovu svoje države. Neki su se od njih, kao Juda Makabejac, latili oružja i potjerali Sirijce iz Jeruzalema, da bi 164. g. pr. Kr. slavili *hanuke* — ponovno posvećenje hrama. Ali ni tada nije bilo vidljivih znakova Božje prisutnosti u Drugom hramu.

Ellen G. White jasno opisuje njihov osnovni problem: “Premda su željeli dolazak Mesije, Hebreji nisu pravilno razumjeli Njegovo poslanje. Oni nisu tražili oslobođenje od grijeha, već oslobođenje od Rimljana. Očekivali su Mesiju da dođe kao osvajač, da slomi silu tlačitelja i uzdigne Izrael do svjetskog kraljevstva. Tako je bio pripremljen put da odbace Spasitelja.”⁹ Teško im je bilo ispravno shvatiti dojmjljiva i određena proročanstva koja su obećavala cjelovit napredak i dolazak Mesije. Činilo se da izlaza iz poteškoća ima sve manje te da je duhovna tama sve gušća.

“Premda su željeli dolazak Mesije, Hebreji nisu pravilno razumjeli Njegovo poslanje. Oni nisu tražili oslobođenje od grijeha, već oslobođenje od Rimljana.”

Međutim, bez obzira na dugo čekanje, silno i slavno izbavljenje je bilo na pomolu. Sva proročanstva o slavi Drugoga hrama bit će nadmašena stvarnim dolaskom Isusa Mesije, koji sada doslovno stanuje na Zemlji. On rješava sve dvojbe i tegobe uspostavljanjem Božjeg/nebesnog kraljevstva na Zemlji, baš kao što se molimo: “Dođi kraljevstvo tvoje! Budi volja tvoja kako na nebu tako i na zemlji.” (Matej 6,10)

⁹ Ellen G. White, *Isusov život, Znaci vremena*, Zagreb 2009, 16,17.

Osvježeni židovski monoteizam u Isusu Kristu, Emanuelu

Događaj Isusa Mesije se mogao jasno prepoznati u izvornim očekivanjima Judejaca Drugoga hrama i točno locirati prema određenim proročanstvima. Toga koji je nedostajao Drugome hramu, Mesiju, rodit će djevica, a On će se zvati Emanuel — “S nama Bog” (Izaija 7,14; usp. Matej 1, 22,23); mjesto rođenja bit će Betlehem (Mihej 5,1; usp. Matej 2,1); u ranom djetinjstvu će biti u životnoj opasnosti (Jeremija 31,15; usp. Matej 2,16-18); zbog toga će na neko vrijeme izbjeći u Egipat (Hošea 11,1; usp. Matej 2,14,15); Mesija dolazi iz Judina Plemena i sjeda na Davidovo prijestolje (Postanak 49,10; usp. Luka 3,33; Hebrejima 7,14)¹⁰ Međutim, to Dijete — Isus — koje sjeda na Davidovo prijestolje ima još imena. On je “Savjetnik divni, Bog silni, Otac vječni, Knez mironosni” (Izaija 9,5; usp. Matej 25,31; Filipljanima 2,9-11; Ivan 1,1; 14,9,11; Kološanima 1,15,16; Ivan 14,27; Otkrivenje 11,15), što određuje duhovnu narav Njegove vladavine. Njegova je misija u uspostavljanju Božjeg ili nebeskog kraljevstva na Zemlji. Ali ovaj Vladar ne osvaja silom, niti proljeva krv svojih podanika da bi došao na vlast; On privlači bezuvjetnom ljubavlju svoje, ne podanike, već sunasljednike i lije umjesto njih svoju krv na stupu srama — križu. Ovo je najuzvišeniji prikaz posebnosti Mesije Isusa koji je naširoko opisan u Bibliji.

Stari su proroci najavljivali i opisivali Mesiju, Izbavitelja Izraelskog naroda i cijeloga svijeta. Umjesto da Ga hvale za dobro koje donosi, Mesiju će: mrziti bez

¹⁰ Biblija sadrži desetine starozavjetnih najava (proročanstava) o Mesiji, čija su ispunjenja opisana stoljećima kasnije u Novome zavjetu.

razloga (Psalam 35,19; usp. Ivan 15,24.25); izdati (Psalam 41,10; usp. Luka 22,47.48); krivo optužiti (Psalam 35,11; usp. Marko 14,57.58); pljuvati i udarati (Izaija 50,6; usp. Matej 26,67); razapeti s kriminalcima (Izaija 53,12; usp. Matej 27,38); a On će se moliti za svoje zločinitelje (Psalam 109,4; usp. Luka 23,34). Iako su Ga ubili, Mesija uskršava (Psalam 16,10; usp. Matej 28,2-7; Djela 2,22-32), uzlazi na Nebo (Psalam 24,7-10; usp. Luka 24,51; Djela 1,9-11) i sjeda s desne strane Bogu kao Bog i Sin Čovječji (Psalam 110,1,2; Daniel 7,13.14; usp. Marko 16,19; Matej 22,44).

O značenju izraza "Sin Čovječji" Ellen G. White piše: "Time što je uzeo našu prirodu, Spasitelj se povezao s čovječanstvom vezom koja se neće nikad raskinuti. On je povezan s nama kroz svu vječnost."¹¹

Osim ovih pojedinačnih opisa najavljenog i posvjedočenog Mesije Isusa, moramo spomenuti četiri pjesme o Sluzi Jahvinom iz Knjige proroka Izaije od 42. do 55. poglavlja, koje izravno opisuju čežnju i potrebu svih vjekova, Boga Isusa Mesiju koji osvježava židovski monoteizam novom objavom jednoga Boga.

Najavom i prepoznavanjem Božje samoobjave, u ovom povijesnom i spasonosnom okružju stvarana je istina o Trojednom Bogu. U tom kontekstu valja i razumijevati biblijske tekstove koji govore o odnosu Boga Oca i Boga Sina. U ovoj objavi dominira Božja spasonosna aktivnost, dok "anatomske" analize božanske naravi, kao i navodna hijerarhija unutar Trojednog Boga ostaju neprimjerene.

N. T. Wright izvrsno zaključuje: "Davno prije nego što je itko spominjao 'narav' i 'supstanciju', 'personu' i 'Trojstvo', prvi su kršćani tiho ali jasno otkrivali da ono

¹¹ Ellen G. White, *Isusov život*, Znaci vremena, Zagreb 2009, 12.

što su osjećali da moraju posvjedočiti o Isusu (i Svetome Duhu), mogu jasno izreći kroz židovski narativ o Bogu, Izraelu i svijetu, i to židovskim govorom o Duhu, Riječi, Tori, Prisutnosti/Slavi, Mudrosti i sada Mesiji/Sinu. Izgledalo je da su otkrili Isusa unutar već postojećih židovskih monoteističkih kategorija. Činilo se kao da su te kategorije načinjene za Njega. *One su Mu pristajale kao rukavica ruci ... i odgovarale su ljudskom i zemaljskom Isusu. Novozavjetni pisci nisu pisali o nekom nejasnom 'Kristu vjere'. Bio je to Jedan i jedini Isus osobno.*"¹²

Prepoznata slava Drugoga hrama

Sâm po sebi Hram nije mogao zaštititi od bezbožnih i pogubnih utjecaja, ali je upućivao na izvornu duhovnost kojoj je središte jedan Bog. I to se upravo dogodilo u djelu Isusa Krista. On je pružio predokus novog stvaranja i zorno pokazao što se događa na Zemlji kad Bog vlada i boravi s čovjekom. Isus je svojim djelovanjem približio Nebo Zemlji. Neprijateljstva između Rimljana i Židova nestaju. Žalosni su ohrabreni, a o zanemarenima se vodi briga. Slijepi vide, a hromi skakuću. Nigdje nema gubavaca. Da ne bi tko pripisivao ove promjene slučaju ili prirodnim procesima oporavka i napretka, tu i tamo — uvijek u svrhu osvjedočenja — Isus bi ponekog uskrsnuo iz mrtvih, i tako se u Evanđeljima nižu nevjerojatni primjeri i prizori stanja u koja je Bog izravno uključen. Nebo je blizu Zemlji u Isusu Mesiji.

Središnji događaj u povijesti ljudskoga roda je doslovni dolazak Boga u liku Isusa iz Nazareta među ju-dejski narod, a time i među cijelo čovječanstvo. Simboli

¹² N. T. Wright, "Jesus and the Identity of God," *Ex Auditu* 1998., 14, 42—56.

Božje prisutnosti u izraelskim svetištima, kao *šekina* iznad zavjetnog kovčega u Svetinji nad svetinjama Šatora ili Hrama, sada više nisu potrebni, jer sada Bog djeluje kao Emanuel — “s nama Bog”. (Matej 1,23)

Jedina i najuzvišenija Božja prisutnost Drugoga hrama je Isus, Mesija čija je misija u znaku hramskog djelovanja. Uistinu, u Njemu slava Drugoga hrama nadmašuje slavu Salomonovog i svakog drugog svetišta. Tu slavu Drugoga hrama prepoznali su mnogi Židovi — kao što su Isusovi apostoli, oso-

bito apostol Pavao koji je najopširnije pisao o tome, tisuće drugih Židova, a kasnije i ostalih naroda koji postaju Njegovim sljedbenicima jer Ga smatraju Bogom. Oni niti ne pomišljaju kompromitirati ili gubiti vjeru u Boga Abrahama, Izaka i Jakova, već je upotpunjuju. Sjećaju se Isusovih rije-

či: “Filipe, toliko sam vremena s vama i još me ne poznas? Tko je vidio mene, vidio je i Oca. Kako ti onda kažeš: ‘Pokaži nam Oca?’” (Ivan 14,9)

Nakon Isusovog posebnog rođenja, iznimnog života, pobjedničke smrti, uskrsnuća i uzašašća, nitko i ne pomišlja raspravljati o navodnoj hijerarhiji unutar Trojednog Boga i Njegovoj naravi, ili “utvrđivati Božji DNK”. Jedini primjereni odaziv jesu pjesme hvale. Cijelo Nebo pjeva. Njegovi sljedbenici pjevaju — i u tamnicama, i na lomačama, i pred zvijerima, te sa žudnjom očekuju potpuno uspostavljanje Božjeg kraljevstva na Zemlji. Sve je u znaku divljenja dragom Bogu objavljenom u drugoj velikoj priči. Tako se poštuje Božje sveto tlo kod gorućeg grma.

Središnji događaj u povijesti ljudskoga roda je doslovni dolazak Boga u liku Isusa iz Nazareta među judejski narod, a time i među cijelo čovječanstvo.

U sljedećem poglavlju čitajte o još jednom osvježenju židovskoga monoteizma u objavi Boga Svetoga Duha u posljednjoj velikoj priči — od osnutka Crkve do obnovljene Zemlje. Bit će to završni motiv u objavi Trojednoga Boga u povijesti spasenja.

5

Osvježeni židovski monoteizam u “priči” od Crkve do obnovljene Zemlje

Bog Sveti Duh se objavljuje u Crkvi

Treća “priča” ili meganarativ obuhvaća razdoblje od osnivanja Crkve do obnovljene Zemlje. U njoj Bog Sveti Duh nastavlja osvježavati židovski monoteizam po uzoru na Isusa. Kao što je to bio slučaj u prethodne dvije priče, gdje se objavio Jahve, Bog Abrahama, Izaka i Jakova, i Bog Isus Krist, i Bog Sveti Duh se objavljuje u povijesti spasenja. Fernando Canale piše: “Otkrivenje Svetoga Duha kao božanske Osobe postalo je moguće i potrebno tek nakon povijesnog otkrivenja Isusa Krista kao Boga.”¹ “To što se otkrivenje Svetoga Duha kao treće Osobe Božanstva javlja nakon otkrivenja Sina i Oca, ne znači da je On manje važan ili da je u spasiteljske aktivnosti bio uključen tek od trenutka svojega otkriva-

¹ Fernando L. Canale, “Nauk o Bogu”, *Biblijski pogledi*, 8(1-2), (2000.), 144.

nja.”² Postupnost objave Trojednoga Boga prilagođena je povijesnim prilikama u kojima se nalazi čovječanstvo, i čovjekovim mogućnostima prihvaćanja Božje spasi- teljske objave. Bog se nikad ne objavljuje objavljivanja radi, ili ne daje nam informaciju o sebi da bismo eto znali nešto o Njemu. Svako upoznavanje s Njim ima spasonosni karakter.³

Treća “priča” počinje na Pedesetnicu

Dobro je poznato da biblijska knjiga Djela apostol- ska opisuje rađanje Crkve kroz spasonosno djelovanje Svetoga Duha. Nakon uskrsnuća Isus se družio sa svo- jim sljedbenicima četrdeset dana i ukazivao im na Božje kraljevstvo koje se ostvaruje na Zemlji. Isus je isticao duhovne vrijednosti jer im je najavio “krštenje Duhom”, ali ipak posljednje pitanje koje Mu učenici upućuju bilo je: “Gospodine, hoćeš li sada obnoviti kraljevstvo u Izra- elu?” (Djela 1,6) Ovo nerazumijevanje naravi Božje vla- davine nije ništa novo za učenike. Sve vrijeme boravka s Isusom oni su shvaćali Njegovu misiju na svjetovan način. Sada ih je Isus mogao prekoriti zbog duhovnog sljepila, ali Njegove su namjere oduvijek bile spasiti, a ne osuditi (Ivan 3,17). Isus im odgovara: *Da, došao sam obnoviti kraljevstvo Izraelovo i cijeli svijet, ali ne na način kako vi to zamišljate.* Naime, “primit ćete snagu pošto Duh Sveti dođe na vas, pa ćete mi biti svjedoci ... sve do kraja zemlje.” (Djela 1,8) Obecanje Duha bile su pos- ljednje riječi koje im je Isus uputio. Isus je uzašao na nebo, a dva su im čovjeka u bijelom objašnjavala što se događa.

² Isto, 142.

³ “Do otkrivenja Božje trojstvene naravi nije došlo zbog spe- kulativnog cilja otkrivanja Božje naravi, već da ljudska bića mo- gu razumjeti Božja otkupiteljska djela u povijesti.” Isto, 143.

Deset dana u gornjoj sobi

Nakon Isusova uzašašća svi su se učenici, nabrojani poimence, okupili u gornjoj sobi zajedno s Isusovom majkom Marijom, Njegovom braćom i još nekim ženama. Tu su navraćali redovito deset dana sve do Pedesetnice ili Duhova. Ključna misao u ovom opisu je zapis: "Svi su ovi bili jednodušno ustrajni u molitvi..." (Djela 1,14) Čime je odisalo ovo okupljanje u gornjoj sobi? Odgovor je očit: *jednodušnošću i ustrajnom molitvom*. Kako je izgledala ta ustrajna molitva i jednodušnost među apostolima? Molili su se oni i prije, i to zajedno s Isusom. Molili su i molitvu *Oče naš*, koju ih je učio Isus. Po čemu je onda ova molitva bila drukčija? Ovog se puta molilo u poniznosti, ciljano, za slogu i međusobno prihvaćanje. Ranije su se Isusovi učenici molili i svadali istodobno, što zasigurno ne ide zajedno.

**Postupnost objave
Trojednoga Boga
prilagođena je
povijesnim prilikama
u kojima se nalazi
čovječanstvo, i
čovjekovim
mogućnostima
prihvaćanja Božje
spasiteljske objave.**

Bez obzira što im je Isus bio Učitelj, učenici su se često sporili oko položaja, a kad su sinovi Zebedejevi Ivan i Jakov pozvali svoju majku da im kod Isusa isходи prva mjesta, "ostala deseterica razgnjeve se na dva brata". (Matej 20,24; Marko 10,35) Čak i na posljednjoj večeri "nasta među njima prepirka tko bi od njih bio najveći". (Luka 22,24) Juda je bio zauzet ugovaranjem izdaje, a Petar je zadovoljan sjedio i mislio kako njemu, najzrelijem i najiskusnijem, pripada čelno mjesto u kraljevstvu koje će Mesija Isus osnovati.

Međutim, Petar je i prije izdaje pokazao svoje pravo lice. Kad je na Maslinskoj gori Isus posljednji puta opo-

minjao učenike i rekao: "Svi ćete se vi još ove noći sablazniti o mene. Ta pisano je: 'Udarit će pastira i stado će se razbjeći.'" (Matej 26,31) — Petar se uvrijedio i gnjevno izjavio: "Ako se i svi sablazne o tebe, ja se nikada neću!" (Matej 26,33) — unatoč tome što je Isus naveo mesijansko proročanstvo iz Zaharije 13,7. Umjesto da više cijeni što Isus kaže i da shvati što je stari prorok najavio o događajima u kojima sada sudjeluje, Petar se očito smatrao upućenijim i od Isusa i mudrijim od starog proroka. Isus ne kori Petra, već samo još podrobnije opisuje što će mu se uskoro dogoditi te spominje tri odricanja prije pjevanja pijetla. Petar je sada bio stvarno ljutit i povrijeđen, pa onako zajapuren gotovo viče i unosi se Isusu u lice: "Ma kad bih morao s tobom i umrijeti, sigurno te ne bih zatajio." (Matej 26,35) Nakon ove teatralne geste i ostali učenici su kao papige ponavljali Petrove riječi. Ali za samo nekoliko sati Petar se odrekao Isusa tri puta, i nakon toga je gorko plakao potpuno satrven. Ellen G. White gotovo psihološki opisuje Petrovo ponašanje:

"Kad je Petar rekao da će slijediti svoga Gospodina i u tamnici i u smrti, on je to mislio svakom riječi koju je izrekao; ali nije poznao sebe. U njegovom srcu bili su skriveni elementi zla koje će okolnosti probuditi u život. ... Spasitelj je u njemu vidio samoljublje i samopouzdanje koje će nadvladati čak i njegovu ljubav prema Kristu. U njegovom iskustvu otkrilo se mnogo slabosti, nesvladana grijeha, bezbrižnosti duha, neposvećene naravi, nesmotrena ulaženja u kušnje. Kristova svečana opomena bila je poziv na preispitivanje srca. Bilo je nužno da Petar manje vjeruje u sebe, a pokaže dublju vjeru u Krista. Da je u poniznosti prihvatio upozorenje, on bi zamolio Pastira stada da čuva svoje ovce. Kad je na Galilejskom jezeru gotovo potonuo, povikao je: 'Gospodine, pomagaj!' (Matej 14,30) Tada je Krist ispružio

svoju ruku da uhvati njegovu. Da je i sada povikao Isusu: 'Spasi me od mene samoga!', bio bi sačuvan. Međutim, Petar je osjećao da mu se ne vjeruje, pomislivši kako je to vrlo okrutno. Već je bio uvrijeđen, pa je postao još uporniji u svom samopouzdanju.

Isus je sa suosjećanjem promatrao svoje učenike. On ih nije mogao spasiti od kušnji, ali ih nije ostavio bez utjehe. Uvjeravao ih je da će raskovati okove groba i da Njegova ljubav prema njima neće prestati. 'Ali kad uskrsnem,' rekao je, 'ići ću pred vama u Galileju.' (Matej 26,32) Prije odricanja dobili su uvjeravanje o oprostu. Nakon Njegove smrti i uskrsnuća znali su da im je oprošteno i da su dragi Kristovom srcu."⁴

"Petrova samouvjerenost bila mu je na propast. On je izazivao Sotonu da ga kuša i pao je pod 'umjetničkim' naletom lukavog zlo-tvora. Kad ga je Krist trebao najviše, on je stajao na strani neprijatelja i javno se odricao svojega Gospodina.

Ali, čak i kad ga se Petar odricao, Krist je pokazao svoju ljubav za svojeg zabludjelog učenika. Okružen usred sudišta onima koji su urlanjem tražili Njegov život, Isus je mislio na Petra, okrenuo se i pogledao ga. U

Ali, čak i kad ga se Petar odricao, Krist je pokazao svoju ljubav za svojeg zabludjelog učenika. Okružen usred sudišta onima koji su urlanjem tražili Njegov život, Isus je mislio na Petra, okrenuo se i pogledao ga. U tom je pogledu Petar čitao Spasiteljevu ljubav i suosjećajnost i plima sjećanja ga je preplavila.

⁴ Ellen G. White, *Isusov život*, Zagreb: Znaci vremena, 2014., 559,560.

tom je pogledu Petar čitao Spasiteljevu ljubav i suosjećajnost i plima sjećanja ga je preplavila. Sjećao se on Kristove milosti, Njegove ljubaznosti i strpljivosti, Njegove nježnosti i strpljivosti prema učenicima.”⁵

Ova Božja dobrota vodila je Petra u pokajanje ili u promjenu misli, stavova i ponašanja. Još uvijek pod dojmom Isusovog praštanja Petar je ušao u gornju sobu. Tamo su se okupili poznati ljudi na koje se znao ljutiti i pomalo im zavidjeti. Ali sada ih je promatrao nekako drukčije. Bili su mu dragi. Smatrao ih je svojim. Osjećao je upravo ono što je kasnije zapisao apostol Pavao: “U poniznosti smatrajte jedan drugoga većim od sebe!” (Filipljanima 2,3) Petar je osjećao potrebu da se svima ispriča zbog svoje naglosti i nezdrave samouvjerenosti. Kad je to učinio, sinovi Zebedejevi su nastavili s ispričama. Molili su sve da im oprostite što su i svoju majku poslali da im kod Isusa ishodi prva mjesta. Toma je jedva čekao da se svima zahvali što su ga potražili i oduševili za Isusa kad se već odlučio napustiti i Njega i svoju braću i sestre. Tako se to “nadmetanje” u poniznosti i ljubaznosti širilo gornjom sobom. Njihove su molitve bile konkretne i ciljane jer su se odnosile na njihove osobne slabosti kojih su sada postajali svjesniji više nego ikada prije.

Mnogo se toga događalo za tih deset dana zajedništva u gornjoj sobi, ali pitajmo se: Čemu nas uči ovaj narativ? Glavna je pouka ovih događanja u objavi djelovanja Svetoga Duha koji ispunjava božanskim sadržajima razdoblje treće priče od rođenja Crkve do obnovljene Zemlje.

⁵ E. G. White, “Danger Through Self-Sufficiency”, *The Review and Herald*, 16. prosinca 1902.

Kako djeluje Bog Sveti Duh?

Još se nalazimo u gornjoj sobi. Prošlo je deset dana zajedništva u molitvi i nastupio je pedeseti dan, Duhovi. Slijedi opis "primanja" Svetoga Duha:

"Kad je napokon došao dan Pedesetnice, svi su bili zajedno na istome mjestu. I eto iznenada šuma s neba, kao kad se digne silan vjetar. Ispuni svu kuću u kojoj su bili. I pokažu im se kao neki ognjeni razdijeljeni jezici te siđe po jedan na svakoga od njih. Svi se napu- niše Duha Svetoga i počеше govoriti drugim jezicima, kako im već Duh davaše zboriti." (Djela 2,1-4)

Na različite se načine prilazi ovome tekstu. Neki su pod stalnim dojmom svjetlosno-zvučnih efekata i naj- važnije im je pitanje kako ih ponoviti, posebno govore- nje stranim jezicima. Ali "ispunjavanje" Svetim Duhom ovisi o usrdnoj molitvi i rodbinskom zajedništvu — o stvaranju prostora za odlike dobra. Dokle su god uče- nici u sebi skriveno gajili zavist jedni prema drugima, čuvali su u sebi zlo koje nema veze s Bogom, ali ima s đavlom. Oni su se trebali odlučivati za nesebičnost, ljubaznost, poniznost, i to sve po uzoru na svojega Uči- telja. Kad bi se Petar sjetio Isusovog pogleda punog pra- štanja, bilo mu je lakše oprostiti svojemu bratu ili sestri koji su mu učinili nažao. To je značilo "napuniti se" Svetim Duhom. Svaka druga kombinacija je čista mis- tika koja ne računa sa slobodnom voljom u kojoj iza- biremo dobro, borimo se za dobro, molimo za dobro, činimo bez uvjeta jedni drugima dobro i slično. Bitno u duhovnom iskustvu učenika događalo se prije pede- setog dana. A što reći o ovom dojmljivom očitovanju hujanja vjetra i sijevanja vatre?

Sveto pismo bilježi slična događanja i u drugim pri- godama, kao u kući stotnika Kornelija (Djela 10,44-48; vidi 1. Korinćanima 12. 13. i 14 poglavlje). Međutim, to su sve nadnaravni događaji ili čuda, kao što je i

smirivanje uzburkanog mora, liječenje bolesnih, podizanje umrlih. Čuda su zapravo prodiranje nebeske stvarnosti u našu zemaljsku s određenim ciljem. Bog nikada ne upriličuje takva događanja zbog senzacije, već s ciljem ohrabivanja i potvrđivanja onoga što je dobro, slično događaju kad je uslišao Ilijinu molitvu pa je vatra sišla s neba (1. o Kraljevima 18,38). Te Božje intervencije također možemo smatrati predokusom nebeske stvarnosti gdje nema mržnje, patnje, bolesti niti smrti. I ovo dojmljivo očitovanje bila je Božja potvrda poslanju sada složnih ljudi koji su se međusobno uvažavali i cijenili i koji su bili spremni postati provodnicima Božje milosti i ljubavi svojim bližnjima. Neki praktičniji oblici ovog čudnovatog događanja ostali su s njima duže vrijeme, kao sposobnost komuniciranja stranim jezikom, ali huka vjetra i plameni prikaz nestali su nakon pedesetog dana. Kad ovako slobodnije mislimo, čini mi se da bi ovo mogao biti dio nebeskog vatrometa u sklopu slavlja na Nebu, kad se cijelo Nebo radovalo što su Isusovi učenici konačno shvatili bit istinske pobožnosti. Shvatili su da kraljevstvo nebesko valja graditi na Zemlji, među ljudima, počevši od onih najbližih. Ostvarili su ono što im nije uspjelo dok je Isus bio s njima, ali ih je sada Njegov nasljednik Sveti Duh poticao na trajno dobro izraženo konkretno u plodu Duha. (Galaćanima 5,22) I upravo taj plod Duha stavlja pred nas ideal duhovnosti.

Iako ne možemo mikrobiološki pratiti što se sve događa u ljudskom umu i biću pod "utjecajem" Svetoga Duha ili Boga koji pokreće i oživljava, konačni "proizvodi i rezultati" takvog djelovanja su jasni i određeni — opisani su kao plod Duha: "Ljubav, radost, mir, velikodušnost, uslužnost, dobrota, vjernost, blagost, uzdržljivost." (Galaćanima 5,22.23) Sâm je Isus stavio naglasak na konačne rezultate duhovnosti i uputio učenike kako da

prepoznaju duhovne ljude: “Čuvajte se lažnih proroka koji dolaze k vama u ovčjem odijelu, a iznutra su vući grabežljivi. Po njihovim ćete ih plodovima prepoznati. Bere li se s trnja grožđe ili s bodljike smokve?” (Matej 7,15.16)

Kako izgleda duhovan čovjek?

Ovi atributi ne pripadaju samo Bogu; oni predstavljaju vrline koje čine čovjeka čovjekom. Kad se pitamo kako izgleda duhovan čovjek, odgovor nalazimo u ovim konkretnim opisima čovjekovog uzornog ponašanja. Duhovni čovjek nije neki spiritistički medij kojemu se šire zjenice da bi vidio ono što obični ljudi ne vide. To nije osoba koja je toliko pobožna da vas ne može uobičajeno pozdraviti i pričati o stvarnom životu. Postoje “duhovni” ljudi koji su toliko isključeni iz svoje društvene zajednice da ih nitko ne razumije kad govore, niti ih slijedi kad žele nešto ostvariti. Takvi će privući pozornost sličnih mistika koji su daleko od praktične pobožnosti.

Nasuprot tome, duhovni čovjek je uglađen i želite ga ponovno sresti u životu. To je čovjek koji bezuvjetno voli, koji zrači optimizmom i koji u najtežim prilikama doprinosi miru, osobito na osobnoj razini. To je čovjek od povjerenja, samozatajan, koji se umije obuzdati; jednostavno — dobar čovjek. Smisao i pokretačke motive

***lako ne možemo
mikrobiološki pratiti
što se sve događa u
ljudskom umu i biću
pod “utjecajem”
Svetoga Duha ili
Boga koji pokreće i
oživljava, konačni
“proizvodi i
rezultati” takvog
djelovanja su jasni i
određeni — opisani
su kao plod Duha.***

za takav život duhovan čovjek nalazi u Isusovom primjeru kojeg posreduje Sveti Duh.

Teologija Svetoga Duha

Pojasnimo malo sâm pojam “duh” prema biblijskom tekstu. Hebrejski izraz *ruah* i grčka riječ *pneuma* znače vjetar, dah, i otuda i izraz “duh”. Nema ništa mističnog u puhanju vjetra ili dahu kojeg najbolje vidimo kad je hladno. Istina, kad Bog udahnuje dah života u prvog čovjeka, ili kad puhanjem vjetra ilustrira duhovnu promjenu potrebnu Nikodemu, onda se suočavamo s fenomenom kojeg ne možemo u tančine analizirati i razumjeti. Najvažnije je uočiti da se tamo gdje djeluje Duh nešto pokreće, mijenja, oživljava — na djelu je *Bog koji pokreće i oživljava* — što bi mogla biti “radna” inačica imena Bog Sveti Duh.

Najava dolaska Svetoga Duha u simbolima

Povijesnost naročite objave Boga Svetoga Duha vezana je uz događaje na Pedesetnicu, dakle, pedeseti dan nakon Isusova uzašašća u poznatoj gornjoj sobi. (Djela 1,13; 2,1-4) Taj događaj, zajedno s kasnijim djelovanjem Svetoga Duha, povezan je s Božjim dosadašnjim spasonosnim djelovanjem posredstvom starozavjetnih simbola (*tipova*) koji su najavljivali događaje (*antitipove*) koji su se ostvarivali u doba Novoga zavjeta — isto kao što su se mesijanska proročanstva ispunjavala u Isusovom životu, smrti i uskrsnuću (vidi prethodni članak u *Adventističkom pregledu*, listopad 2014.).

Fernando Canale pregledno opisuje taj tipološki okvir razumijevanja objave Boga Svetoga Duha na Pedesetnicu: “U Starome su zavjetu Pasha i Pedesetnica (Pentekost) bili tijesno povezani blagdani. Oba su bila usporedive i prasliske važnih dijelova Božjih spasiteljskih dje-

la. Pasha (Levitski zakonik 23,5; Brojevi 28,16; Ponovljeni zakon 16,1-8) je bila uspomena na Boga kao izvora slobode prigodom oslobođenja Izraela iz egipatskog ropstva (Ponovljeni zakon 16,1-3). Pedesetnica ili Blagdan sedmicâ (Izlazak 23,16; 34,22; Levitski zakonik 23,15-22; Brojevi 29,26-31; Ponovljeni zakon 16,9-12) bila je sjećanje na Boga kao izvora svih dobrih darova. Samo ime Blagdan sedmicâ ili Pedesetnica ukazivalo je na usku vezu između Pashe i Pedesetnice time što je izrijeekom istaknuto da među njima ima pedeset dana (Levitski zakonik 23,15.16; 6BC 133,134). Kao što su Pasha i oslobođenje iz Egipta bili slika Isusova poslanja (Matej 2,15; usporedi Hošea 11,1) i smrti na križu (1. Korinćanima 5,7), tako je i Pedesetnicu i Savez sklopljen na Sinaju moguće vidjeti kao sliku povijesnog dolaska Svetoga Duha. Pojavljivanje Svetoga Duha u povijesti na Pedesetnicu bilo bi, dakle, *antitip* sinajskog Saveza shvaćenog kao dobri Božji dar Njegovom narodu. Kao što je prepoznatljiva funkcija sinajskog Saveza bila da konkretnim razumijevanjem Božje volje Izrael vodi k izbavljenju, tako je dolazak Svetoga Duha namijenjen postizanju novih, iznenađujućih razina posebnosti i bliskosti. Kad je učenicima govorio o pojavljivanju Svetoga Duha u povijesti, Isus je naglasio da će 'Branitelj, Duh Sveti, kojega će Otac poslati zbog mene, naučiti vas sve i sjetiti vas svega što vam rekoh.' (Ivan 14,26) Nema prekida između Božjeg spasiteljskog djelovanja na Sinaju, i otkrivenja i povijesnog dolaska Svetoga Duha, već postoji jasno tipološki zamišljen kontinuitet. No to ne znači ponavljanje iste istine, već razotkrivanje novih strana istine koje nisu bile poznate u ranijim objavama. Tako dostižemo višu razinu razumijevanja naše spoznaje i doživljavanja Božje spasiteljske volje i djelovanja."⁶

⁶ Isto.

Isus i apostol Pavao o Svetom Duhu

Isusovo obećanje Duha povezano je s namjerama i djelovanjem Boga Oca i Boga Isusa Krista: “A kada dođe Branitelj koga ću vam poslati od Oca — Duh Istine koji od Oca izlazi⁷ — on će svjedočiti za mene.” (Ivan 15,26) Ovaj kratki “trojstveni” redak pojašnjen je opširnijim tekstom u sljedećem poglavlju: “No kada dođe on — Duh Istine — upućivat će vas u svu istinu; jer neće govoriti sam od sebe, nego će govoriti što čuje i navješćivat će vam ono što dolazi. On će mene proslavljati jer će od mojega uzimati i navješćivati vama. Sve što ima Otac, moje je. Zbog toga vam rekoh: od mojega uzima i — navješćivat će vama.” (Ivan 16,13-15) U ovim Isusovim riječima nalazimo “trojstvenu isprepletenost” i progresivnost objave Boga koju sadrže tri velike povijesne epohe (biblijske priče). Početnu sustavnu objavu silnog Jahvea nalazimo u spasonosnom djelovanju Boga Abrahama, Izaka i Jakova u razdoblju od Egipta do

⁷ Više od tisuću godina kršćani raspravljaju o značenju izraza “izlazi” (*ekporeuetai*). To je dio te čuvene “*Filioque*” rasprave — pitanja: “Izlazi” li Sveti Duh iz Oca samo, ili iz Oca i Sina ili iz Oca preko Sina? Fernando Canale piše: “Izlaženje Duha od Oca i Sina (Ivan 15,26; 14,16.26; Djela 2,33) ne treba razumjeti u ontološkom, već prije u povijesnom smislu, kao unutarnju božansku aktivnost povezanu sa slanjem Svetoga Duha kao predstavnika Kristove prisutnosti, žrtve i službe na Pedeseticu. Druhim riječima, dolazak Duha ne odnosi se na neki unutarnji proces u srži Trojstva, kako je smatrala klasična teologija. Pitanje izlazi li Sveti Duh iz Oca, iz Oca i Sina, ili iz Oca preko Sina, postalo je bitnim kad su riječi ‘rođen od Oca’ i ‘izašao’, što ih nalazimo u Bibliji, pogrešno shvaćene kao da govore o unutarnjem, božanskom procesu koji čini samu srž Božanstva. Međutim, dolazak Svetoga Duha biblijski ne pripada ustroju Trojstva, već Njegovom životu budući da se djelo spasenja vrši povijesnim djelovanjem svih triju božanskih Osoba.” Fernando L. Canale, “Nauk o Bogu”, *Biblijski pogledi*, 8(1-2), (2000.),145.

Kanaana. Prvo osvježenje upoznavanja čovjeka s Bogom Stvoriteljem i Spasiteljem je Božja Prisutnost (Emanuel) Drugoga hrama, Isus Mesija (Krist). Nakon Isusove spasi- teljske misije na Zemlji nastupa drugo osvježenje bo- žanske objave: Branitelj, Utješitelj, Duh istine, Sveti Duh ili Bog koji pokreće i oživljava. Dragocjeno je uočiti ovu božansku povezanost u kojoj se ne postavljaju pita- nja: Tko je prvi među njima u vremenu i autoritetu? Koje su naravi? Jesu li svi istobitni? Bitna je poruka da su svi, zajedno u povije- sti, na stvaran način, bez nepotrebne tajnovitosti i ne- dokučivosti, potpuno zapo- sleni u spašavanju čovjeka.

Kao prvi i najopširniji pisac u Novome zavjetu apostol Pavao je jasno i praktično iznosio istinu o Isusu i Svetom Duhu. Nauk od Isusu i Svetom Duhu bio je potpun i cjelovit u spisi- ma Novoga zavjeta kod Pa- vla i drugih pisaca. Crkveni oci nisu odigrali odlučujuću ulogu u oblikovanju tog

nauka. "Ideja o 'skromnim' židovskim počecima iz kojih je postupno postignut 'napredak' prema direktivama grčke filozofije potpuno je pogrešna. Židovsko misaono okružje pružilo je okvir za cjelovitu 'visoku' kristologiju i pneumatologiju, a pokušaj da se ova učenja ponovo izraze jezikom helenističke filozofije, i još bez pomoći ključnih židovskih shvaćanja, ostavio je dojam o teškoj doktrini koja je postupno nastajala."⁸

"Ideja o 'skromnim' židovskim počecima iz kojih je postupno postignut 'napredak' prema direktivama grčke filozofije potpuno je pogrešna. Židovsko misaono okružje pružilo je okvir za cjelovitu 'visoku' kristologiju i pneumatologiju."

⁸ N. T. Wright, *Paul and the Faithfulness of God*, London: SPCK, (2013.), 710.

Apostol Pavao je razumio mjesto i ulogu Boga Svetoga Duha u istom povijesnom, spasonosnom kontekstu četiriju Evandelja i Staroga zavjeta. On je dobro znao kako su Židovi koji su živjeli u vremenu Drugoga hrama željno očekivali da Bog u njihovom hramu stanuje (*otkos*) sa svojim narodom. Pavao je prepoznao Isusa kao jedino dostojnu Božju prisutnost u njihovom hramu, koja nije prepoznata niti adekvatno prihvaćena. Na svojem odlasku Isus ukazuje na Onoga koji nastavlja Njegovo djelo, Svetoga Duha. Na osnovi te povezanosti s Isusom, Sveti Duh zauzima ključno mjesto u Pavlovim poslanicama. Mjesto djelovanja Svetoga Duha je "hram duše" gdje je Bog oduvijek želio biti prisutan bez obzira na zadivljujuće svete građevine pune duhovnih podsjetnika i simbola. Pavao opisuje ulogu Svetoga Duha povijesnim motivima i poručuje da je isti Bog na djelu u misiji spašavanja, kao onaj kad se Jahve vraća na Sion, a Božji narod izlazi iz Egipta.

Sveti Duh kao nova Šekina (oblačić koji simbolizira Božju prisutnost u najsvetijem dijelu hrama):

Jedan od najistaknutijih tekstova nalazimo u 1. Korinćanima 3. i 6. poglavlju, gdje Pavao govori protiv kulta personalnosti i bludnosti te navodi štetne i tražične posljedice koje proizlaze iz takvoga ponašanja.

"Ne znate li? Hram ste Božji i Duh Božji prebiva u vama. Ako tko upropašćuje hram Božji, upropastit će njega Bog. Jer hram je Božji svet, a to ste vi." (1. Korinćanima 3,16.17) "Bježite od bludnosti! Svaki grijeh koji učini čovjek, izvan tijela je, a bludnik griješi protiv svojega tijela. Ili zar ne znate? Tijelo vaše hram je Duha Svetoga koji je u vama, koga imate od Boga, te niste svoji. Jer kupljeni ste otkupninom. Proslavite dakle Boga u tijelu svojem!" (1. Korinćanima 6,18-20)

N. T. Wright zaključuje: "Kad Pavao govori o individualnim kršćanima ili cijeloj crkvi kao 'hramu' u ko-

jem duh 'prebiva' za Židove Drugoga hrama, to može jedino značiti (a) da se Jahve vratio u hram kako je obećao i (b) da je oblik ove dugoočekivane hramske prisutnosti Duh."⁹

Sveti Duh kao novi Izlazak još je jedan motiv koji ističe apostol Pavao. Spomenimo samo dva teksta u kojima taj motiv prevladava:

"Tako i mi: dok bijasmo maloljetni, robovasmo počelima svijeta. A kada dođe punina vremena, odasla Bog Sina svoga: od žene bi rođen, Zakonu podložan da podložnike Zakona otkupi te primimo posinstvo. I budući da ste sinovi, odasla Bog u srca vaša Duha Sina svoga koji kliče: 'Abba! Oče!' Tako više nisi rob nego sin; ako pak sin, onda i baštinik po Bogu." (Galaćanima 4,3-7)

Povijesni izlazak Izraelaca iz egipatskog ropstva u 15. stoljeću prije Krista u Novom je zavjetu slika spašavanja od ropstva grijeha. Ulomak iz Poslanice Galaćanima govori o tome. Sažeti komentar daje N. T. Wright:

"Ovo je klasični narativ židovskog monoteizma na djelu: Abrahamov Bog izvršava svoj savez spašavanjem svojega naroda od ropstva i odvođenjem u njihov dom, u njihovu baštinu. Bog koji je objavljen u ovom izvještaju novog izlaska je Bog koji šalje Sina, koji šalje Duha."¹⁰

"Kad Pavao govori o individualnim kršćanima ili cijeloj crkvi kao 'hramu' u kojem duh 'prebiva' za Židove Drugoga hrama, to može jedino značiti (a) da se Jahve vratio u hram kako je obećao i (b) da je oblik ove dugoočekivane hramske prisutnosti Duh."

⁹ Isto, 711.

¹⁰ Isto, 719.

Isti motiv nalazimo i u Poslanici Rimljanima 8. poglavlju.

“Ta, oni koji žive po tijelu, teže za onim što je tjelesno; a koji po Duhu, za onim što je Duhovo: Težnja je tijela smrt, a težnja Duha život i mir. Jer težnja je tijela protivna Bogu: zakonu se Božjemu ne podvrgava, a i ne može. Oni pak koji su u tijelu, ne mogu se Bogu svidjeti. A vi niste u tijelu, nego u Duhu, ako Duh Božji prebiva u vama. A nema li tko Duha Kristova, taj nije njegov. Tako je Krist u vama, tijelo je doduše mrtvo zbog grijeha, ali Duh je život zbog pravednosti. Ako li Duh Onoga koji uskrisi Isusa od mrtvih prebiva u vama, Onaj koji uskrisi Krista od mrtvih, oživit će i smrt na tijela vaša po Duhu svome koji prebiva u vama. Dakle, braćo, dužnici smo, ali ne tijelu da po tijelu živimo! Jer ako po tijelu živite, umrijeti vam je, ako li pak Duhom usmrćujete tjelesna djela, živjet ćete. Svi koje vodi Duh Božji sinovi su Božji. Ta ne primiste duh robovanja da se opet bojite, nego primiste Duha posinstva u kojem kličemo: ‘Abba! Oče!’ Sam Duh susvjedok je s našim duhom da smo djeca Božja; ako pak djeca, onda i baštinici, baštinici Božji, a subaštinici Kristovi, kada doista s njime zajedno trpimo, da se zajedno s njime i proslavimo.” (Rimljanima 8,5-17)

N. T. Wright sažima svoj komentar u tri misli:

“Prvo, cijelo poglavlje odiše monoteizmom Drugoga hrama. Osnovna je misao da Stvoritelj čije je dobro stvorenje upropašteno i pokvareno, ali koji je bez obzira na sve odlučan sprovesti svoje davne nakane, planira izbaviti i obnoviti sve stvoreno. ... Sve je ovo klasični židovski monoteizam koji sadrži mnogo odjeka stvaranja i izlaska, te obnove i ispunjenja saveza. Prisutnost Izraelovog Boga izražena je u smislu Duha, Duha Mesije, te Duha Onoga koji uskrisi Isusa od mrtvih.”¹¹

“Drugo. Kao i kod kristologije, Duh nije neko izvanbožansko lice dodano ‘Bogu’ izvana, ili (još gore) neki novi Bog koji se uključuje u panteon u osnivanju. ... Ono što je Bog Izraela učinio prema izvještaju o izlasku, i što je obećao učiniti na kraju (u *eshatonu*), Pavao uviđa da se ostvaruje pomoću Duha.”¹² Druga priča od Crkve do obnovljene Zemlje nalazi svoj vrhunac u uskrснуću i djelovanju Duha.

“Treće. Dakle, u ovom ulomku, kao i već u Galaćanima 4. poglavlju, vidimo ono što čak i s pažljivim osvrtom moramo opisati kao nastajući trojstveni monoteizam. On ne sadrži nikakav zaštitni znak kasnijih trojstvenih kontroverzi: ne spominju se ‘persone’, ‘supstancije’, ‘naravi’ niti bilo kakve analitičke ili filozofske pompe.”¹³

Iz mnoštva dubokih i praktičnih misli apostola Pavla o Trojednom Bogu izdvojimo na kraju još ove:

“Nada pak ne postiđuje. Ta ljubav je Božja razlivena u srcima našim po Duhu Svetom koji nam je dan!” (Rimljanima 5,5)

“Milost Gospodina Isusa Krista, ljubav Boga i zajedništvo Duha Svetoga sa svima vama!” (2. Korinćanima 13,13)

¹¹ Isto, 721.

¹² Isto.

¹³ Isto.

***“Uistinu, Bog je tako ljubio svijet
te je dao svoga Sina Jedinorođenca
da nijedan koji u njega vjeruje ne propadne,
nego da ima život vječni.”***

(Ivan 3,16)

6

Trojedni Bog je Spasitelj, "osoban" i Ljubav

Tvrđnja da je Bog "trojedan" nije igra brojevima niti prikriveno naučavanje o trima božanstvima, dakle mnogoboštvo. Izraz *trojedan* je oksimoron ili književna stil-ska figura kojom spajamo dva nespojiva pojma (kao kad kažemo kvadratni krug), ali ne zato što smo pjesnički zaigrani, već stoga što nastojimo opisati stvarnost koja se otima dosezima našeg shvaćanja. Ako se sve ovo čini teško shvatljivim, to znači da smo na dobrom putu jer, uostalom, ograničeni čovjek opisuje neograničenog Boga. Vjerujem da ne smatramo kako Boga možemo poistovjetiti sa sobom, niti da Ga možemo "anatomski obraditi" poput čovjeka, životinje, biljke ili pojave u prirodi. Svaki govor o Bogu u potpunosti ovisi o onom što i kako Bog otkriva o sebi.

Kad se Bog objavljuje čovjeku i koristi ljudski jezik koji se temelji na slikama i usporedbama poznatog s nepoznatim, onda je nužno ne primjenjivati doslovno značenje nekog izraza na Boga, kao što bismo to učinili u odnosu na nekog čovjeka. Primjerice: Bog je moj Otac, ali ne u potpunom smislu kao što je to meni moj otac Lovro. Poruka je da se Bog odnosi prema meni očinski,

čak i više očinski od mojega biološkog oca. (Vidi Izaija 49,15) Valja uvijek imati na umu tu drukčijost Boga u odnosu na sve što nije Bog.

Bog se objavljuje kod gorućeg grma

Opširnije o tom značajnom događaju opisanom u Knjizi Izlaska 3 raspravljali smo u ranijem članku (*Adventistički pregled*, srpanj 2014.). Ali ponovimo ukratko: Bog je tražio od Mojsija da poštuje Njegovu nadmoćnost i vlast i zato mu je zapovijedio da skine svoju obuću na "svetom tlu". U narodu postoji izreka koja se ovdje nameće, budući da je Mojsije pastir na prijamu kod Boga, koji kao da mu kaže: "Mojsije, mi nismo zajedno pasli ovce, Ja sam Onaj koji je apsolutno moćan (Jeremija 32,17); vječan (Psalam 90,2); sveznajuć (1. Ivanova 3,20); sveprisutan (Djela 17,27.28); milostiv i dobar (Psalam 103,8.11)." Mojsije počinje shvaćati najvažniju spoznaju u Bibliji Staroga zavjeta koju je kasnije i zapisao: "Čuj, Izrael! Jahve je Bog naš, Jahve je jedan!" (Ponovljeni zakon 6,4) Bog se objavljuje ne ponajprije kao brojčano jedan, već kao jedinstven, neponovljiv i neusporediv s izmišljenim i nestvarnim bogovima. Ali taj Bog koji nadmašuje (*transcendentira*) svoje stvorenje istodobno je blizak i neposredan (*imanentan*).

Nakon inzistiranja na odmaku između sebe i čovjeka, Bog se žuri reći Mojsiju: "Ja sam Bog tvoga oca; Bog Abrahamov, Bog Izakov, Bog Jakovljev." (Izlazak 3,6) Kad kasnije Mojsije pita Boga kako Ga predstaviti Izraelcima, u odgovoru nalazimo istu dvojakost: "Ja sam koji jesam" — JHWH (Jahve), što upućuje na Njegovo vječno postojanje, i odmah dodaje: "Bog vaših otaca, Bog Abrahamov, Bog Izakov, Bog Jakovljev." (Izlazak 3,14.15) Rečeno drugim riječima: Mojsijev, Izraelov i naš Bog je Bog Neba i Zemlje, Bog bezvremenske vječnosti

i ljudske povijesti. Bog se ne objavljuje čovjeku zbog njegove znatizelje, već jedino da bi ga spasio — iz Egipta, ili od robovanja nastranostima. To spasiteljsko povijesno i teološko djelovanje misao je vodilja koja se proteže cijelim Svetim pismom i predstavlja jedini ispravni kontekst za razumijevanje Trojednoga Boga čija je osobnost u neposrednosti i blizini čovjeku, dok spasiteljska zauzetost za čovjeka izvire iz same biti Boga koji je Ljubav. Niti jedan drugi pristup razumijevanju Boga i čovjeka, koliko god bio logičan i filozofski skladan, ne postavlja odgovarajuća pitanja niti na njih daje istinske odgovore.

Nedostaci u promišljanju crkvenih otaca o Trojnom Bogu

Najraniji kršćanski mislioci i teolozi, crkveni oci, imali su odgovornu zadaću dok su oblikovali kršćanski nauk. To u kolikoj su se mjeri uspijevali oduprijeti utjecaju grčkog filozofskog načina razmišljanja i grčkog svjetonazora odlučuje o stupnju utemeljenosti njihovih zaključaka na Svetom pismu. Šteta je što su iz više razloga zanemarili judeoapostolsko misaono okruženje (kontekst) i značenje svetih sadržaja izražavali terminologijom grčke filozofije umjesto biblijskim narativom (pričom) iz stvarnog života u kojem Bog djeluje.

Neki autori misle da crkveni oci i nisu napravili loš posao i kažu: "Istina je da se osnovne kristološke formulacije služe izrazima i pojmovima koji pripadaju kontekstu grčke misli, ali su njihove osnovne tvrdnje biblijski utemeljene."¹

¹ Richard Rice, *Božja vladavina — Uvod u kršćansku teologiju iz adventističke perspektive*, Maruševac: Adventističko teološko visoko učilište, 2015., 181.

Čini se da ova tvrdnja baš i nije uvjerljiva, jer kad razmatramo nauk crkvenih otaca o čovjeku i nauk o Trojednom Bogu, nailazimo na znatne probleme. Jedan od njih je pitanje čovjekovog stanja nakon smrti. Zahvaljujući platonističkom shvaćanju čovjeka, zamisao o svjesnom i aktivnom postojanju duše na Nebu nakon smrti postaje crkvenom dogmom. Uskrsnuće prigodom Isusovog drugog dolaska nije ključni događaj nakon kojeg počinje vječni život na Zemlji, već kozmetički zahvat na besmrtnim dušama koje kane ostati na Nebu, gdje boravi Bog, čisti Duh koji se ne miješa s inferiornim materijalnim stvorenjima. Ovaj se nauk ne temelji na Svetom pismu, iako se kao pomoć navode biblijski tekstovi.

Gomilanje stručne teološke grčke i latinske terminologije bilo je nepotrebno, jer je nauk o Kristu i Trojednom Bogu bio skladno i potpuno objavljen u Svetome pismu.² Velika je šteta što su crkveni oci zbog grčkog svjetonazorskog pomodarstva i uslijed protužidovskog raspoloženja marginalizirali judejski povijesni okvir Božje objave u kojoj se jedan i jedinstveni Bog objavljuje u povijesti spasenja u tri meganarativa kao Jahve, Bog Abrahama, Izaka i Jakova, te Bog Isus Mesija i Bog Sveti Duh.³

Tri spasiteljska meganarativa kojima se objavljuje Trojedni Bog

O ovome smo pisali u trećem, četvrtom i petom poglavlju i ustvrdili kako se kršćanski nauk o Trojednom

² N. T. Wright, "Jesus and the Identity of God," *Ex Auditu*, 1998., 14,46)

³ Opširnije o ovom pitanju vidi *Adventistički pregled*, kolovoz 2014.

Bogu zasniva na judeokršćanskim izvorima Staroga i Novoga zavjeta koje jednostavno možemo svesti na tri povijesna meganarativa ili "priče" koje su smještene unutar sveobuhvatne povijesti spasenja prikazane od idealno stvorene Zemlje do idealno obnovljene Zemlje. Tri su velike biblijske priče: (1.) od Abrahama preko Egipta do Kanaana, u kojoj se objavljuje Jahve, Bog Abrahama, Izaka i Jakova; (2.) od Babilona do Mesije, u kojoj Isus ispunjava sve nade uspostavljanjem Božjeg kraljevstva; i (3.) od osnivanja Crkve do obnovljene Zemlje, što je doba Svetoga Duha koji pokreće i oživljava usnulo i umrtvljeno Božje stvorenje.

Ovaj niz objava Trojednog Boga možemo sagledati i u smislu Božje simboličke i stvarne prisutnosti među ljudima — u Šatoru sastanka, Salomonovom hramu, Drugom hramu i u čovjeku kao "hramu". Prva priča odgovara na pitanje: Kakav je Bog? Druga pita: Kad će se Bog vratiti u Hram? Treća prikazuje: Kako u pripremi za Kristov drugi dolazak ostvarivati predokus Nebeskog kraljevstva na Zemlji? U svakom od tih velikih biblijskih izvještaja *Bog se objavljuje* na jedinstven način: ustrajnim djelovanjem na spasenju svega što je ugroženo grijehom. To je prirodni kontekst biblijskog nauka o Trojednom Bogu.

Osnova za nauk o Trojednom Bogu je židovski monoteizam, vjerovanje izraženo u poznatoj šemi: "Čuj, Izraele! Jahve je Bog naš, Jahve je jedan! Zato ljubi Jahvu, Boga svoga, svim srcem svojim, svom dušom svojom i svom snagom svojom!" (Ponovljeni zakon 6,4.5) Ovo je izričaj dubokog iskustva odanosti jednom i jedinom Bogu koji sadrži tri osnovna vida židovskog monoteizma:⁴ (1.) *Kreacionistički monoteizam*. Bog nije samo

⁴ Vidi, N. T. Wright. *The New Testament and the People of God*, London: SPCK, 1995., 248—252.

jedan, On je *jedini* koji stvara i održava sve što postoji (Postanak 1). (2.) *Providnosni (eshatološki) monoteizam*. Poštujući čovjekov izbor i slobodnu volju *samo je Bog* konstruktivno i neposredno uključen u tijekomove povijesti. "On mijenja doba i vremena, ruši i postavlja kraljeve, daje mudrost mudrima a znanje pronicavima." (Daniel 2,21) U monoteizmu Staroga zavjeta *jedini Bog* u svojoj providnosti sigurno vodi tijekomove naše povijesti sigurnom i poželjnom kraju. (3.) *Monoteizam Saveza*. Usprkos čovjekovom priklanjanju Božjem neprijatelju, Bog sklapanjem saveza poduzima inicijativu u ponovnom pridobivanju čovjeka za sebe. (Postanak 3,15) Bog je jedini Spasitelj. "Smrtna borba u Getsemaniju i smrt na Golgoti bili su cijena koju je Srce Beskrajne Ljubavi platilo za naš otkup."⁵

Prema židovskom monoteizmu, Boga ne možemo staviti u kalup i ograničiti na bilo koji način. On je jedan i jedinstven, ali djeluje na različite načine: Božji Duh lebdi nad vodom; Božja riječ stvara novi život; Božji zakon vodi Njegov narod; Bog prebiva među svojim narodom u oblaku, stupu od ognja i Šekini; Božja mudrost pokazuje što znači biti istinski čovjek koji odsjaja Božji lik. Ta pluralnost monoteizma nastavlja se očitovati u objavi Isusa Mesije, Emanuela, ili u željno očekivanoj Božjoj prisutnosti u pobožnosti Drugog hrama te u Bogu Svetom Duhu od osnivanja Crkve pa sve do nove Zemlje. Za razliku od Šatora sastanka i Salomonovog hrama, u Drugom su hramu nedostajali vidljivi znakovi Božje prisutnosti — *Šekina*. Međutim, Božja prisutnost Drugog hrama je Isus, Mesija čije je poslanje u znaku hramskog djelovanja. U Njemu slava Drugog hrama nadmašuje slavu Salomonovog hrama. Mnogi Židovi,

⁵ Ellen G. White, *Put Kristu*, Zagreb: Znaci vremena, 2010., 9.

apostoli, naročito apostol Pavao, prihvaćanjem Isusa kao Boga ili Jahve koji se vraća u svoj Hram, i ne pomišljaju kompromitirati ili gubiti vjeru u Boga Abrahama, Izaka i Jakova, već je upotpunjuju. Sjećaju se Isusovih riječi: "Filipe, toliko sam vremena s vama i još me ne poznáš? Tko je vidio mene, vidio je i Oca. Kako ti onda kažeš: 'Pokaži nam Oca?'" (Ivan 14,9)

U trećem meganarativu Bog Sveti Duh nastavlja s osvježavanjem židovskog monoteizma po uzoru na Isusa. Baveći se stvarnim životnim izazovima prvih kršćana, apostol Pavao posebno ističe ulogu Boga Svetog Duha u vremenu Crkve. On je odrastao u vremenu Drugog hrama i željnog iščekivanja Božje prisutnosti. Pavlovo se obraćenje pred Damaskom svelo na prepoznavanje Isusa kao jedino dostojnu Božju prisutnost u njihovom Hramu, koji je neprestano ukazivao na Svetoga Duha koji nastavlja Njegovo djelo. Na osnovi te povezanosti s Isusom Sveti Duh zauzima ključno mjesto u Pavlovim poslanicama. Mjesto djelovanja Svetoga Duha je "hram duše" u kojem je Bog oduvijek želio biti prisutan, bez obzira na povijesne zadivljujuće svete građevine pune duhovnih podsjetnika i simbola. Pavao opisuje ulogu Svetog Duha povijesnim motivima i poručuje da je isti Bog na djelu u misiji spašavanja, poput one kad se Jahve vraća na Sion, a Božji narod izlazi iz Egipta ili ropstva grijeha. Postupnost objave Trojednoga Boga prilagođena je povijesnim prilikama u kojima se nalazi čovječanstvo i čovjekovim mogućnostima prihvaćanja Božje spasiteljske objave.

Prema židovskom monoteizmu, Boga ne možemo staviti u kalup i ograničiti na bilo koji način. On je jedan i jedinstven, ali djeluje na različite načine

Nakon svih tih povijesnih spasonosnih objava Trojednoga Boga, koje zadiru u svaki vid čovjekovog postojanja i potreba, koja je jedina primjerena reakcija spašenih, ohrabrenih i ozdravljenih grešnika? Kad su stigli na drugu stranu Crvenoga mora, kako su se ponašali Izraelci? Nakon Isusovog “uosobljenja” i posebnog rođenja, iznimnog života, pobjedničke smrti, uskrsnuća i uzašašća, jesu li se Njegovi učenici i dalje nastavili gurati tko će biti prvi? Koji je duh zavladao među vjernima na Dušni dan, Pedeseticu? U svim tim izravnim iskustvima oduševljenosti Trojednim Bogom koji najbolje i najprimjerenije djeluje u povijesti i stvarnom životu, nitko i ne pomišlja raspravljati o navodnoj hijerarhiji unutar Trojednog Boga. Nitko ne pita: Koje ste naravi? Ne postavlja se pitanje tko je koga stvorio, ili tko je iz koga proizišao. Ne utvrđuje se Božji DNK, niti Ga se rastavlja na sastavne dijelove. Umjesto toga čuje se pjesma i radovanje, jer je izgubljeni sin na sigurnom — vratio se u svoj dom. (Luka 15,23) Cijelo Nebo pjeva.

Na drugoj strani Crvenog mora Mojsije i Mirijam predvode pjesmu hvale. Oduševljeni svojim Bogom pjesnici pišu psalme, glazbenici skladaju pjesme, raduju se na dojmljivim bogoslužjima, ali pjevaju i u tamnicama, na lomačama i pred zvijerima te sa žudnjom očekuju potpuno uspostavljanje Božjeg kraljevstva na Zemlji. Sve je u znaku divljenja, dubokog uvažavanja i štovanja Onoga koji se u povijesti spasenja objavljuje kao Otac, Sin i Duh. To znači poštivati Božje sveto tlo kod gorućeg grma. Pitanja koja se bave “anatomijom” Trojednog Boga jednostavno su neprimjerena. Pristup Bogu ovisi o čovjekovom svjetonazoru. Židovi se prisjećaju povijesnih događaja, pišu i pjevaju psalme svom Bogu, dok stari Grci analitički slažu silogizme i nadmudruju se u raspravama o svojim bogovima. Tu razliku

Pavao ovako opisuje: "Znanje nadima, a ljubav izgrađuje." (1. Korinćanima 8,1)

Trojedni Bog je "osoban" i Ljubav

Razmotrimo ukratko pitanje pojavnosti i naravi Trojednoga Boga. Već smo ranije upozorili da nismo dorasli donositi konačne zaključke o Božjoj naravi i biti⁶. Ali prisjetimo se kako su crkveni oci ipak nastojali odgonetnuti tu tajnu i što u Svetom pismu čitamo o Božjoj naravi i biti.

Kad su se crkveni oci tijekom četvrtog i petog stoljeća trudili opisati *kako* je Bog trojedan, stvorili su prostor za preneglašavanje Božje jedinosti i preneglašavanje Božje trojnosti. Kasnije su te krajnosti osudili i proglasili heretičkim. Jedni su podredili Sina Ocu želeći očuvati Božju jedinstvo (*arijanizam*), dok su drugi objašnjavali Božju trojnost tako što Oca, Sina i Duha

nisu smatrali Osobama, već samo božanskim pojavnostima preko kojih se jedan Bog očituje (*modalizam*). Činilo se da je rješenje u Tertulijanovoj tvrdnji kako je Trojedni Bog "jedna supstancija, tri Osobe". Međutim, od ove četiri riječi, oko dvije su nastupili problemi. Oko izraza "supstancija" i "osoba" nije bilo sloge. Grčka riječ *ousia* je particip glagola *biti*, a latinski je prijevod *sub-*

Kad su se crkveni oci tijekom četvrtog i petog stoljeća trudili opisati kako je Bog trojedan, stvorili su prostor za preneglašavanje Božje jedinosti i preneglašavanje Božje trojnosti. Kasnije su te krajnosti osudili i proglasili heretičkim.

⁶ *Adventistički pregled*, Zagreb, kolovoz 2014.

stantia ili *essentia*, što znači “supstancija” ili bit nečega ili nekoga. Vodila se i rasprava jesu li Trojedni iste biti (*homoousia*), a trebalo je nekoliko stoljeća da se “istobitnost” prizna Svetom Duhu.

Ni latinska riječ *persona* ili “osoba” nije odgovarajuća pri opisu Trojednog Boga, jer se u antičko doba odnosila na masku koju bi isti glumac stavljao na lice dok bi glumio različite likove. Bog nije jedan koji u stvarnosti igra trostruku ulogu. Danas izraz “osoba” znači neovisno središte volje i svijesti, što također nije dovoljno dobar opis za Trojednoga Boga. Trojedni Bog nisu Osobe zato što imaju tri središta volje i svijesti (to previše miriše na ljudsku psihološku definiciju), već zato što se ljubav jedino ostvaruje u izravnom osobnom odnosu, a bit Trojednog Boga je Ljubav.

Osnovno značenje “osobnosti” treba sagledavati u kontekstu ljubavi. Opisi osobnosti izvan konteksta odnosa ljubavi prikazuju čovjekova stanja i osobnost, te se stoga ne mogu doslovno i u cijelosti primjenjivati na Boga. Primjerice: “Boga ne možemo zamišljati kao tročlanu obitelj, niti kao odbor koji uvijek izglasava zaključke jednoglasno. To bi značilo odvajati osobe, što bi bilo na štetu činjenice da je Bog jedan.”⁷ U opisima Trojednog Boga valja biti na oprezu kad počinjemo ulaziti u “anatomiju” Onoga koji nas svime nadmašuje.

Očito je da ne stizemo daleko kad “analiziramo” Trojednog Boga na taj način. Ono što nam je potrebno za izvorno razumijevanje Božje biti i osobnosti jest biblijski spasiteljski kontekst. Bog se utjelovljuje da bismo Ga izravno doživjeli kao Spasitelja. I to sve čini iz ljubavi, a ljubav je bit Božje naravi. Najizravnija dva biblijska teksta koji iskazuju bit Božje naravi jesu: “Tko

⁷ Rice, *Božja vladavina*, 61.

ne ljubi, nije upoznao Boga, jer je Bog ljubav." (1. Ivanova 4,8) i "Bog je Duh." (Ivan 4,24)⁸

Richard Rice to ovako objašnjava:

"Dar Sina i dar Duha dva su najvažnija trenutka u povijesti spasenja. Oni pokazuju da Bog prilazi svijetu iskazujući mu svoju ljubav na osoban način. Dajući se svojim stvorenjima kao Sin i Duh, jedan Bog otkriva svoju unutarnju bit. On pokazuje da Njegova narav nije jednooblična; nije puka neodređena jedinstvenost. Božje javljanje u Isusu pokazalo je da su Otac i Sin jedno, ali istodobno i različiti."⁹

"Drugi čimbenik koji pridonosi razumijevanju Trojstva jest narav ljubavi. Ljubav je u svojoj biti društvena; ona podrazumijeva

odnos između onoga koji voli i onoga kojemu je ljubav namijenjena, predmeta ljubavi. Drugim riječima, ljubav zahtijeva predmet obožavanja. Prema tome, ako je Bog ljubav, kako to kršćani tvrde, ako je ljubav bit božanske stvarnosti, onda nikad nije moglo postojati vrijeme kad Bog nije ljubio. On je morao od vječnosti pokazivati ljubav. Ovo postaje shvatljivo ako razumijemo Oca, Sina i Duha u odnosu ljubavi unutar božanskog Bića."¹⁰

Razmišljati o naravi i biti Trojednog Boga na ovaj način udaljava nas od potrebe da spekuliramo o nastanku, "sastavu" i hijerarhiji Svetoga Trojstva. Božja

"Božja ljubav nije samo personifikacija, stilska figura za Boga koji djeluje, već Osoba, razapeti i uskrsnuli Isus."

⁸ Vidi Wolfhart Pannenberg, *Systematic Theology*, prijevod Geoffrey W. Bromiley, Grand Rapids, Eermans, 1991.; sv. 1, 395, 396) i Rice, *Božja vladavina*, 54.

⁹ Isto, 59.

¹⁰ Isto.

spasonosna i neuvjetovana ljubav očitovana u Isusu sadrži sve što je čovjeku kao Božjem stvorenju potrebno. N. T. Wright piše: “Božja ljubav nije samo personifikacija, stilska figura za Boga koji djeluje, već Osoba, razapeti i uskrsnuli Isus.”¹¹

Miroslav Volf zaključuje razmišljanje o odnosu između ljubavi i Trojednog Boga: “Bog je ljubav u samom Božjem bitku, neovisno od Božjeg odnosa prema stvorenju; Božja ljubav prema stvorenjima izraz je Božjeg bitka i stoga je uvijek ‘prva’ i potpuno neuvjetovana; znamo da je Bog ljubav i kako je Bog kroz Isusa Krista, bezuvjetne Božje ljubavi, djelovao u povijesti...”¹²

Nemojmo brojiti krvna zrnca Osobama Trojednoga Boga, već se radujmo što nam je Stvoritelj i Održavatelj nepreglednog svemira, naš dobri Spasitelj pun ljubavi, Trojedni Bog na osoban način blizu. I ne samo nama danas, već i svim ljudima u povijesti na primjeren način.

¹¹ N. T. Wright, *Ex Auditu*, 1998., 14,47.

¹² Miroslav Volf, *Captive to the Word of God*, Grand Rapids: Eerdmans, 2010., 150.

Kazalo autora

Ambrozije 18
Antunović, Slavko 20
Arije 18
Aristotel 18, 21, 27
Atanazije Aleksandrijski 18
Augustin 18, 22
Bacchiocchi, Samuele 7, 20
Barnaba 19, 20
Bartolomew, Craig 31
Bazilije Veliki 18
Blažen, Ivan 7, 35, 3,
Canale, Fernando 7, 14, 21, 63, 64, 73, 74
Ciprijan 18
Doukhan, Jacques R. 7,50, 51
Epikurej 13, 40
Giles, Kevin 30
Gohen, Michael 31
Grgur Nazirejski 18
Grgur Veliki 18
Händel, Friderich G. 53
Hasel, Gerhard 7, 41, 42
Harrison, Roland K. 52
Hegel, Friedrich 22
Ignacije 20

- Irenej Lionski 18
Ivan Zlatousti 18
Jeronim 18
Josip Flavije
Justinijan 19
Kant, Immanuel 22
Klement Aleksandrijski 18
Konstantin 18
Lindberg, David C. 21
McGrath, Alister 7, 10
MacIntyre, Alasdair 30
Moreschini, Claudio 20
Numbers, Ronald L. 21
Pannenberg, Wolfhart 91
Pavić, Juraj 18
Pedersen, Gunnar 31
Platon 18, 21, 25, 27
Plotin 7, 25,
Rebić, Adelbert 7, 41
Rice, Richard 7, 14, 20, 83, 90
Stefanović, Ranko 7
Tenšek, Tomislav Z. 18
Tertulijan 18, 20
Toma Akvinski 22
Tonstad, Sigve 7
Volf, Miroslav 7, 9, 92
White, Ellen G. 7, 28, 41, 57, 59, 67, 68, 86
Whitehead, Alfred N. 22
Wright, N.Thomas 6, 7, 23, 25, 26, 30, 31, 39, 43, 49, 51, 56,
60, 75, 77, 78, 84, 85, 92

Kazalo

Predgovor	5
1. Bog gorućeg grma (Izlazak 3)	9
2. Zanemarivanje biblijskog konteksta nauka o Trojednom Bogu	17
3. Monoteizam Starog zavjeta u prvoj “priči”: od Abrahama preko Egipta do Kanaana	33
4. Osvježeni židovski monoteizam u “priči” od Babilona do Mesije	49
5. Osvježeni židovski monoteizam u “priči” od Crkve do obnovljene Zemlje	63
6. Trojedni Bog je Spasitelj, “osoban” i Ljubav	81

www.atvu.org